

BS 548

M5

v. 2

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

BECANI VITA ⁽¹⁾.

BECANUS (Martinus), natione Belga, patriâ Brabantus, ex Hillvarenbecâ, Campanie municipio, oriundus, ad Jesuitarum societatem accessit, anno 1585, et votorum quatuor professionem emisit. Vir fuit magno ingenio, et ad omnem litteraturam nato; in philosophiâ et theologiâ clarus, illam quadriennium, hanc totos annos 22, Herdsipoli, Moguntiae, Vienna Austriae, rarâ cum admiratione et constanti auditorum applausu, doctor et magister eximius explanavit è cathedrâ. Celeberrimam ejus famam reddidit facili quaedam in interpretando Thomâ Aquinato, fidelique controversiis omnibus enodandis perspicuitas, brevitatis et plena doctrinae sanae soliditas, quam humanissima religiose modestiae comitas exornabat, ut Mathias imperator Martini tanquam absolutissimum theologum ad Viennensem academiam illustrandam evocârit. Demum Ferdinando II, Caesari Augusto factus à confessionibus, triennio, quo munus sustinuit, incredibile dictu est quam charus Palatinae nobilitati fuerit, eo maxime nomine quod in tantâ opportunitate agendi nequaquam patetur se ad politica negotia, atque ab suo instituto aliena tractanda pertrahi. Interim summâ domesticae disciplinae observantiâ, summâ sui desipientiâ, insigni morum simplicitate, cum spirituali prudentiâ temperatâ, omnibus erat exemplum, ut vel solo suo conspectu ceteros componeret ad modestiam et sincerum animi candorem. Omnibus erat in amoribus, ob insignem facilitatem suavitatemque, solitus ipso etiam haereticos honore praevenire, ut tali eos officio dederetur. Cum externis haudquam longos sermones ducbat, ut sui congressus desiderium potius illis quam fastidium relinqueret. Ipse sibi, vel cum imperatoris confessionibus praesertim, aquam è puteo haurire, ipse sibi in omnibus famulari. Tandem acutissimis cholicae doloribus paucis diebus confectus, obiit Vienna mense Februarii, anno salutis 1624, aetatis 63, Religionis 41, cum magno Caesaris, sodalium, imò et totius republicae christianae luctu, cui operam haereticis, Calvinistis praesertim confutandis et refellendis, insignem navavit, ut et merito Calvino-Mastyx et Calvinistarum Malleus sit nuncupatus.

Edidit Becanus opuscula plurima, quae variis locis ac temporibus soorsim edita, tandem comprehensa tonis duobus prodierunt Moguntiae, 1630-1631, in f°. Complectitur autem tomus primus: *Opuscula polemica, seu de controversiis fidei contra haereticos*, quae superfluum est singillatim recensere. Accessit *Tractatus de jure et justitiâ*. Prodidit praeterea his duobus tomis minimè comprehensa *Analogia veteris et novi Testamenti*, Moguntiae, 1630, in 8°. *De statu animarum post hanc vitam. De censuris ecclesiasticis. De resurrectione, etc. Compendium Manualis* (ejus quod habetur inter opera polemica, tom. 2) *controversiarum hujus temporis de fide ac religione*. Ultimius Becani partus in variis Germaniae ac Belgii provinciis, insigni animarum lucro diversis formis excusus.

(Ex quo brevem hanc notitiam evulgavit de Becano P. Alegambe, typis non semel recusa sunt *Analogia veteris Testamenti cum novo*, caeteraque ejusdem opera. Recentissimè *Analogiam* separatim edidit Mechline D. Haenicke, bibliopola archiepiscopalis. Quae editio visa est nobis correctissima.)

(1) Auctore P. Alegambe, *Biblioth. scrip. soc. Jes.*

MONITUM MARTINI BECANI.

Vetus Testamentum differt à novo, sicut figura Christi ab ipso Christo (1 Cor., 10-6.): sicut umbra imaginis ab imagine (Heb., 10-4.): sicut promissio à donatione (Act. 5, 18; et Rom., 4-2.): sicut epistola atramento scripta, ab epistola spiritu Dei scripta (2 Cor., 5, v. 5.): sicut servitus à libertate, ancilla à domina, Agar à Sarâ (Galat., 14-24): sicut timor ab amore (Rom., 8-15.): sicut sanguis hircorum à sanguine Christi (Heb., 9-12.): sicut occultum à patefacto (Aug., lib. 16 de Civ. Dei., c. 26.): sicut inchoatum à perfecto, semen ab arbore, spica à frumento. D. Th., 4-2, q. 107, art. 3. Hinc sequitur primò, nos Christianos in novo Testamento feliciores esse quam fuerint Judaei in veteri. Nam illi erant servi; nos liberi: illi filii Agar; nos Saræ. Illi habebant solum figuram; nos rem figuratam. Illi umbram imaginis; nos ipsam imaginem. Illis promissus erat Christus; nobis donatus. Illi timore ducebantur; nos

amore. Illis occulta erant mysteria Incarnationis et Redemptionis; nobis patefacta. Illi offerbant sanguinem hircorum; nos sanguinem Christi redemptoris. Illi habebant litteram; nos spiritum. Illi semen, nos arborem. Illi spicam; nos triticum. Illi testamentum inchoatum; nos perfectum. Illi mortem, nos vitam. Secundò sequitur, cognitionem unius testamenti multum professe ad cognitionem alterius. Qui enim videt figuram Christi conspirare cum ipso Christo; et umbram imaginis cum ipsa imagine, pleniorè habet cognitionem, quam qui alterum sine altero cognoscit, nec unius cum altero consensus et proportionem advertit. Similiter qui confert servitutem cum libertate, timorem cum dilectione, mortem cum vitâ, semen cum arbore, spicam cum tritico, melius percipit utriusque naturam et conditionem, quam si alterum sine alterius collatione spectaret. Denique qui mysteria Incarnationis, Passionis, Mortis et Resurrectionis Chri-

sti, prout jam impleta sunt, confert cum iis ipsis, prout in veteri Testamento sub umbrâ ae velamine occultabantur, magis confirmatur in fide ex illa collatione et consensu, quàm si vel sola mysteria sine umbris, vel solas umbras sine mysteriis, per se seorsim consideraret. Ob hanc causam propositum mihi est, explicare doctrinam veteris Testamenti, ut ex ea ple-

nior et perfectior habeatur doctrina novi Testamenti, et ex consensu, conspiratione, et analogia utriusque doctrinæ inter se collata: certò constat, eam veram esse fidem et religionem novi Testamenti, quæ retinet consensum, conspirationem, et analogiam cum doctrinâ veteris Testamenti. Eam esse falsam et adulterianam, quæ non retinet.

ANALOGIA VETERIS NOVIQUE TESTAMENTI.

CAPUT PRIMUM.

DE SCRIPTURA ET TRADITIONE VET. TESTAM.

Quæritur: 1° Quinam sint libri canonici veteris Testamenti? 2° Qui fuerint primi scriptores illorum librorum? 3° An omnes linguæ Hebraicæ primùm scripti sint? 4° An omnes perierint tempore captivitatis Babylonice, et postea ab Esdrâ restaurati sint? 5° An septuaginta Interpretes post captivitatem Babylonicam transtulerint omnes in linguam Græcæ? 6° An quodlibet veteris Testamenti citatur in novo, semper citentur in sensu proprio et literali? 7° An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquæ traditiones?

QUESTIO PRIMA. — *Quinam sint libri Canonici veteris Testamenti?* — Suppono libros Scripturæ vocari Canonicos à canone. Canon autem duo significat: 1° normam seu regulam, quam sequimur; 2° catalogum seu numerum aliquarum rerum. Utrouque sensu libri Scripturæ vocantur Canonici. Priori quidem, quia continent normam seu regulam quam in fide et in moribus sequi debemus; posteriori, quia in catalogo librorum divinarum relati sunt. Hoc posito, questio est, quinam libri veteris Testamenti sint Canonici, hoc posteriori sensu, id est, quinam relati sint in catalogum seu canonem librorum Scripturæ veteris Testamenti? Respondet: Canon seu catalogus librorum veteris Testamenti duplex est: unus Judaicus, qui tempore Esdræ seu ab ipso Esdrâ, vel à concilio sacerdotum, cui ipse interfuit, confectus est (1). In isto canone consignati sunt hi libri: Pentateuchus Moysis, liber Josue, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Job, Psalterium centum quinqueaginta psalmodiorum, Proverbia, Ecclesiasticus, Cant-

(1) Ita Hebræi committunt; quibus favere videtur II Machab., c. 2, v. 15. Confer Calmet in hunc locum. Vido etiam Clem. Alex. l. 1 Stromatum, Tertull. al. 25, S. Athan. in Synopsi, S. Hieronym. l. 5, cap. 21, l. 1 de Cultu feminae, cap. 5; S. Ireneus, l. 5, cap. 21, in prælo; S. Chrysostomus, homil. VIII, in epistolâ ad Hebræos; S. Hieron., contra Helvid., cap. 4. Vido et infra quæst. IV.

cum Canticorum, Prophete majores quatuor, Prophete minores duodecim. Alter Christianus, qui auctoritate Innocentii I. confectus est. In quo, præter libros jam enumeratos, continentur etiam hi: Tobias, Judith, Esther, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, et duo libri Machabæorum. Itaque tam hi quàm illi priores, Canonici sunt. Et quidem de prioribus, qui continentur in canone Judæorum, non est disputatio. Omnes, tam Judæi, quàm Christiani agnoscent illos pro Canonicis. De posterioribus aliqua dissensio est. Judæi, Lutherani et Calvinistæ negant esse Canonicos. Affirmant Innocentius I. epist. 5 ad Exuperium, cap. 7, Aug. lib. 2 de Doct. Chr. c. 8, Patres concilii Carthagenensis, Gelasius in concilio Romano, com. Florentinam apud Bartholomæum Caranzam in Summâ conciliorum, concil. Trident. sess. 4, et omnes catholici, qui hoc concilium secuti sunt.

Notandum tamen est, non satis constare, an liber Esther positus fuerit in canone Judæorum, necne. Magni auctores negant, ut Melito apud Euseb. lib. 4, hist. cap. 26. Athanasius in synopsi, et Greg. Naz. in eo carmine, quod scripsit de genuis Scripturis. Affirmant Hieron. in prologo Galeato, Lyranus, et multi alii in commentario illius libri. Nobis sufficiat, positum esse in canone Christianorum, et ab Ecclesiâ catholica pro Canonico recipi et approbati. Et major debet esse apud nos auctoritas Ecclesie, quàm Synagoge: præsertim cum certò constat, qui libri sint Canonici juxta definitionem Ecclesie, et tamen non certò constat qui sint Canonici juxta definitionem Synagoge.

QUESTIO II. — *Qui fuerint primi Scriptores librorum veteris Testamenti?* — Hic quædam certa, quædam dubia sunt. Primò certum est Moysen scripsisse Pentateuchum, seu quinque libros, qui vulgò libri Moysis appellantur. Quorum primus dicitur Genesis, quia in eo describitur generatio colli et terræ et aliorum rerum. Secundus, Exodus, quia in eo describitur egressio illorum Israel de Ægypto. Tertius, Leviticus, quia in eo describitur officium Levitarum circa tabernaculum, sacrificia et alias caeremonias legales. Quartus,

Numeri, quia in eo numeratur multitudo filiorum Israel per tribus et familias suas. Quintus, Deuteronomium, id est, lex secunda, quia in eo repetitur et explicatur lex Domini, quæ fuerat data in monte Sinai. Quæ tamen in fine Deuteronomii leguntur de morte Moysis, vel à Josue, vel ab aliquo alio addita sunt. Certum est Davidem scripsisse Psalterium. Est tamen dubium, an scripserit omnes psalmos in eo contentos. Affirmant Chrysost. Theodoret. Cassiodor. Euthym. Aug. et alii apud Bellarm. lib. de Script. Eccles. Negant Hilari. et Hieron. apud eundem, asserentes compositos esse ab iis auctoribus, qui in titulis psalmodum nominantur, ut sunt Moyses, David, Salomon, Asaph, Core, Idithun. Priorem sententiam sequitur Bellarm. loc. cit. et Alphonsus Salmeron tom. 1, prolog. 19, can. 5. Certum est Salomonem scripsisse Proverbia, Ecclesiasticum et Canticum canticorum. De lib. Sapientie questio est. Aliqui tribunt Philoni Judæo, alii plerique Salomoni, quibus assentior. Nam auctor cap. 9, v. 7-8, de seipso sic loquitur: *Tu elegisti me regem populo tuo, et judicem filiorum tuorum et filiarum: et dixisti me edificare templum in monte sancto tuo.* Quæ verba non possunt intelligi, nisi de Salomone. Quanquam fieri poterit, ut omnes et singulas sententias, quæ continentur in illo libro, fuerint Salomonis, et postea ab aliquo alio in unum corpus redactæ sint. Et sic censet Bellarm. loco citato. Certum est quatuor prophetas majores, et similiter duodecim prophetas minores, vel scripsisse, vel saltem dictasse suas prophetias, quæ nunc extant: Jeremias dictavit, ut ipsemet fatetur cap. 56, num. 1 et seq. Certum est Esdræ scripsisse librum primum Esdræ. Dubium est de secundo. Isidorus, lib. 6 Originum, cap. 2, putat utrumque ab Esdrâ: Bellarm. et Salmeron priorem ab Esdrâ, posteriorem à Nehemiâ conscriptum esse. Certum est librum Ecclesiastici scriptum esse à Jesu filio Syrach, ut ipsemet testatur tum in præfatione ejusdem libri, tum cap. 50, v. 29, his verbis: *Doctrinam sapientia et disciplina scripsit in codice isto Jesus filius Syrach Jerosolymita.*

De aliis libris nihil certè est. Dicam, quod boni auctores dicunt. Liber Josue scriptus est, vel ab ipso Josue, vel multi colligunt ex cap. ult., v. 26, vel ab alio, ut contendit August. Tornielius lib. in Annal. Judicum et Ruth, à Saumee. Duo priores libri Regum, ab eodem Saumee. Duo posteriores, itemque duo libri Paralipomenon, ab Esdrâ, vel ab aliquo alio. Liber Job, vel ab ipso Job, vel à Tobia seniore, vel à juniore, vel multi colligunt ex cap. 12, v. 20. Liber Judith ab Elachim, magno sacerdote. Nam apud Judæos, teste Josepho, lib. 1 contra App., minus sacerdotum erat res genus sue celebrioris literis consignare. Liber Esther à Mardocheo, qui rei geste interfuit. Liber primus Machabæorum à Joanne Hircano Pontifice. Secundus ab incerto auctore, qui fatetur se omnia compendiosè desumpsisse ex libris Jasonis Cirenæ. (2 Mach. 2, 24.)

QUESTIO III. — *An omnes libri veteris Testamenti*

primùm scripti sint linguâ Hebræicâ? — Serarius in proleg. Biblicæ c. 5, q. 2, dicit omnes linguæ hebræicæ scriptos esse, si nomen lingue hebræicæ sumatur latius. Bellarm. lib. 2 de Verbo Dei, c. 4, ait, vel hebræicæ, vel chaldæicæ, vel græcè scriptos esse. In re non dissentunt. Pro quo notandum, triplicem linguam (præter græcam) hoc loco distingui posse. Unam purè hebræicam, alteram purè chaldæicam: tertiam mixtam ex utraque, quam syriacam vocant. Judæi antè captivitatem babylonicam usi sunt linguâ purè hebræicâ. At tempore captivitatis babylonicæ, coeperunt loqui chaldæicè, non quidem perfectè; sed partim chaldæicè, partim hebræicè. Hinc orta est tertia lingua, quâ Judæi post captivitatem babylonicam usi sunt usque ad Christum, ac deinceps. Et hæc tertia vocabatur vel syriaca, ut dixi, vel hebræica, latè subnotatum nomen lingue hebræicæ. Undè patet linguam hebræicam dupliciter accipi posse. 1. Pro purè hebræicâ. 2. Pro mixtâ ex hebræicâ et chaldæicâ. Priori modo sumitur Gen. 59, v. 14; et 4 Reg., 18, v. 26; et Dan. 1, v. 4; et Dan. 2, v. 4. Posteriori sumitur Joan. 5, v. 2; et Joan. 19, v. 15. Vide auctores citatos.

His positis, dicendum est omnes libros V. T. qui habentur in canone Judæorum, scriptos esse linguâ purè hebræicâ, nisi quod in libro Esdræ et Danielis, quædam partes sermone chaldæico annexæ sunt. De aliis libris, qui sunt extra canonem Judæorum, sic sentiendum est. Liber Esther scriptus est purè hebræicè. Dicit Serarius in comment. utriusque libri, et Bellarm., lib. 2 de Verbo Dei, c. 5. Liber Sapientie, Ecclesiastici, Baruch, et duo Machabæorum extant græcè. An autem aliqui ex illis, primò syriacè scripti sint, dubium est. (Vide Bellarm., c. 4.)

QUESTIO IV. — *An omnes libri veteris Testamenti perierint tempore captivitatis Babylonice, et postea ab Esdrâ restaurati sint?* — Hoc intelligitur de iis libris veteris Testamenti qui fuerunt hebræici scripti antè captivitatem Babylonicam. Magni auctores putant illos perisse tempore captivitatis, quando Hierosolyma fuit eversa, et templum Salomonis, in quo libri illi servabantur, à Chaldæis incensum. Sed postea ab Esdrâ ex suggestione Spiritus S. fuisse restauratos, et iisdem verbis, quibus antè conscriptos. Hæc sententia tribuit Clementi Alexand. Theodoro, Irenæo, Basilio, Tertull., Eusebio, Hieron. apud August., Torniel. in annal., anno mundi 5447, num. 4. Et nititur duplici fundamento: prius est quòd unicuique tantum fuerit exemplar Scripturæ veteris Testamenti quod in templo Salomonis servabatur. Si ergo illud exemplar in conflagratione templi perit, necesse est nullum aliud supervisuisse, ac proinde fuisse necessarium ut ab aliquo novum exemplar conscriberetur. Posterius est, quia lib. 4 Esdræ c. 14, v. 44, legitur, Esdræ divino Spiritu afflatum per 40 dies dictasse multos libros, eosque à quinque viris, ipso dictante, fuisse scriptos. Quos verisimile est, non alios fuisse, quàm libros veteris Testamenti qui perierant in eversione templi. Hanc sententiam refellit Bellarm., lib. 2 de

Verbo Dei c. 4; Torniiell. loco cit., et alii recentiores. Et merito, quia nititur infirmis fundamentis. Quod sigillatim sic ostendo. Primò, incertum est an exemplar Scripturæ perierit in conflagratione templi. Imò certius est non perisse; nam illud exemplar asserbatur in latere arce Domini. (Deut. 51, v. 26.) At arca Domini fuit crepta ex incendio pro Jeremiam prophetam. (2 Mach. 2, v. 4.) Ergo et exemplar Scripturæ fuit creptum. Secundò, falsum est, præter illud unicum exemplar, quod erat in arca vel juxta eam, non fuisse aliud; nam rex habebat aliud, quod ex illo erat transcriptum. (Deut. 17, v. 18.) Tertio utrumque exemplar, tam illud quod servabatur in arca, quam aliud, quod habebat apud se rex, erat tantum exemplar Deuteronomii, seu legis Mosaicæ, non autem aliorum librorum veteris Testamenti. Ergo saltem alii libri non perierunt in conflagratione templi. Quarto, liber quartus Esdræ, ex quo contraria sententia confirmatur, apocryphus et fabulosus est. Et hæc ipsa fabula de quo agimus, refelli potest ex lib. 2 Esdræ qui Canonici est. Nam c. 8, v. 1-2, sic legitur: *Congregatus est omnis populus... et dixerunt Esdras scriba, ut offerret librum legis Moyse, quem præcepit Dominus Israeli. Atititit ergo Esdras accedens legem coram multitudine virorum et mulierum. Ubi non dicitur conscripsit, sed accititit librum Deuteronomii, quem apud se, utpote sacrosdos, asserbatur. Neque obstant citati Patres. Non enim asserunt Esdræ ex memoria dictasse omnes libros veteris Testamenti, quasi jam antea perierint; sed dispersos collegisse, et in ordine redeigisse; ac, si quid in iis fuisset depravatam, emendasse. Simile quid scribit Athan. in Synopsi: *Narratur, inquit, et hoc de Esdrâ: cum libri sacri per incuriam populi, et diuturnam captivitatem perirent, ipsam, cum esset vir industrius, et factor perditigenus, verique ac recti studiosissimus, eos omnes libros apud se custodivisse, et postea eos in commune protulisse, atque ita ab interitu quodammodo vindicatos conservasse.**

Quæstio v. — An 70 Interpretes, post captivitatem Babylonicam, transtulerint libros veteris Testamenti in linguam græcam, et quomodo id factum sit? — Certum est, tempore Ptolomæi Philadelphii, qui vixit trecentis fere annis ante Christum, 72 seniores Judæorum, in Ægyptum vocatos esse ab eodem Ptolomæo, ut Scripturam veteris Testamenti ex hebraicâ transferrent in linguam græcam. Ita refert Aristæus in historiâ de hæc ipâ re, qui tunc præsens erat (1). Joseph. lib. 12 Antiq., c. 2. Philo, lib. 2 de vitâ Mosæ. Tertull. in Apolog. Athan. in Synopsi. Epiphân. de mens. et pond. Aug. lib. 18 de Civit. Dei c. 24, de doct. Christ. c. 15; et alii passim. Nisi quod Irenæus lib. 3, c. 25, et Clem. Alex. lib. 1 Stromat., putent hoc factum esse sub Ptolomæo Lagi filio, qui Philadelphum proximè antecessit. At dubium est: 1° An isti 70 se-

(1) Primum omnium, teste Calaneo in Dict. Aristæi meminit Flav. Jos. ejusque historia perierit recentioribus criticis fabulosa videtur: quod ex Scaligero paucis probat Valerius in annot. ad cap. 9, l. 5 hist. Eccles. Eusebii; pluribus verò ex Hodio, Andream Pauly, profeg. in S. Script. Diss. VII, c. 2.

niores transtulerint omnes libros veteris Testamenti, an tantum aliquos. 2° Quomodo id fecerint. 3° Quante auctoritatis sit hæc translatio. 4° An adhuc extet. Circa primum duplex est opinio. Itâ Hæron. in quæst. hebraicis, et in c. 2 Ezech., et in c. 2 Micheæ. Et probat ex Aristæo, Josepho, et Philone, qui solus Pentateuchi mentionem faciunt. Altera, quâ transtulerint omnes libros veteris Testamenti. Iâ Irenæus, Clemens, Epiphânus et Aug. locis cit. Hæc sententiam sequitur Bellarm. lib. 2 de Verb. Dei, c. 6, et probat tripliciter. Primò, quia apostoli in citandis testimoniis prophetarum, nisi sunt græcâ translatione. At tempore apostolorum, nulla erat græcâ translatio, nisi 70 Interpretum. Secundò, quia verisimile est, Ptolomæum regem, qui ex toto terrarum orbe comparabat libros pro suâ bibliothecâ, habuisse etiam libros prophetarum, et consequenter culpæ esse transferri. Tertio, quia omnes dicunt miraculosè factum esse, quod translatio spatio 72 dierum fuerit absoluta. At nullum esset miraculum, si sola lex Mosaicâ fuisset translata. Nec obstat quòd Aristæus, Josephus et Philo solius legis mentionem faciunt, nam nomine legis sæpè intelligitur totum vetus Testamentum, ut Joan. 10, v. 34. *Nome scriptum est in lege vestra: Quia ego dixi, Dii estis?* Quod tamen scriptum est in psalmis (Psal. 81, v. 6), et Joan. 15, v. 25. *Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: quia odio habuerunt me gratis.* Quod etiam scriptum est in psalmis (Psal. 24, v. 19), et 1 Cor. 14, v. 21. *In lege scriptum est: quoniam in aliis linguis et tabiis aliis loquar populo huic.* Quod scriptum est in Isaâ c. 28, v. 11. Circa secundum, consentiunt quidem auctores, 72 senes Hebræos (videlicet sex ex unaquaque tribu) utriusque linguæ peritissimos, spatio 72 dierum mirabilis consensione, libros veteris Testamenti ex hebraicâ sermone in græcum transtulisse: sed in eo discrepant, an singuli separatim, an verò bini et bini, an denique omnes simul inter se conferentes, id fecerint. Triplex opinio est. Prima, singulos separatim inclusos fuisse in singulis cellulis, et divino miraculo factum esse, ut singulorum translationes non solum in sensu, sed etiam in verbis ipsis consentirent: ita ut fuerint 72 exemplaria, ne in minimo quidem puncto discrepantia. Ita Justinus in orat. exhortatoriâ ad Gentes (ubi etiam asserit se apud Alexandrum vidisse vestigia cellularum), Cyrillus Catech. 4, Irenæus, Clemens et Aug. locis citatis. Altera, binos et binos in cellulis inclusos fuisse; ita ut fuerint 56 exemplaria, quæ mirè inter se conspirent. Ita Epiphânus loco citato. Tertia, omnes simul in eadem basilicâ sedisse, et inter se conferentes, unum exemplar conficisse. Ita Hieron. prefatione in Pentateuchum. Et probat ex Aristæo et Josepho. Nam Aristæus, qui fuit præsens, apertè scribit, eos simul contulisse singulis diebus usque ad horam nonam. Et Josephus qui etiam narrat rem gestam, nonquidem meminit cellularum, quod tamen fecisset pro honore sue gentis, si putasset itâ contigisse. Circa tertium, omnes auctores fa-

tentur translationem 72 Interpretum divinitus factam esse, ac proinde magnam habere auctoritatem. Solus Hieronymus videtur aliter sentire. Nam prefatione in Pentateuchum asserit, non fuisse vates, sed tantum interpretes. Et alibi sæpè reprehendit illorum versionem, præsertim in questionibus hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in epistola ad Suniam et Frellam et in commentariis prophetarum. Quoniam, ut verum fatear, non reprehendit ipsam versionem, sed vitia quæ postea in eam irrepserunt. Nam prefatione 1 in libros Paral. sic scribit: *Si 70 Interpretum pura, et ut ab eis in græcum versa est, editio permaneret, superflue me impelleres, ut hebræa tibi volumina latine sermone transferrem. Nunc verò, cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit atque violata. Et prefatione 2: *Nec hoc 72 Interpretibus; qui Spiritu S. pleni, ea qua vera fuerunt, transtulerant; sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de emendatis inemendatè scriptitant, et sæpè tria nomina subtracit è medio syllabis, in unum vocabulum cogunt. Et præfat. in Esdræ et Nehemiam: *Si quis autem volis 70 opposuerit Interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa lacerata et inversa demonstrat, mittite eam ad evangelia, in quibus multa ponuntur de veteri Testamento, quæ apud 70 Interpretum non habentur, sed illud: *Quoniam Nazareus vocabitur: et, ex EGYPITO VOCATI FILIIUM MEUM: et, videbunt in quem compunxerunt; nullaque alia, quæ latiori operi reservamus: et quærite ab eo, ubi scripta sunt, cumque proferre non poterit, eos legite de his exemplaribus, quæ nuper à nobis edita, maledicorum linguis quotidiè confodiuntur. Circa quartum, aliqui putant græcam versionem 70 Interpretum planè periisse. Alii rectius non quidem periisse, sed valde corruptam ac vitiosam esse. Hoc patet ex verbis Hieronymi jam citatis. Deinde, ex Justino, qui in dialogo cum Tripleone ait, multis locis depravatam esse à Judæis. Tertio, ex Philone et Aristæo, qui asserunt, primam versionem, quæ à 70 Interpretibus facta est, non solum quoad sensum, sed etiam quoad verba exactè consonasse cum hebræo textu. Addit Aristæus, diligenter fuisse examinatum, atqueam poneretur in bibliothecâ regis; et omnibus acclamatum, sanctè, et singula esse translata, ut nihil addi, nihil demì possit. At versus græca, quæ nunc extat, in multis dissentit ab hebræo textu; nam multa habet, quæ in hebræo non sunt. Multa non habet, quæ in hebræo sunt. Multa habet falsa. (Videatur Hieron. locis citat., et Bellarm. l. 1, c. 6.)****

Quæstio vi. — An, quando libri veteris Testamenti citantur in novo, citentur tantum in sensu literali? — Suppono testimonia Scripturæ tripliciter citari posse. Primò, in sensu literali, qui à Spiritu S. intensus est. Secundò, in sensu mystico, qui etiam à Spiritu S. intensus est. Tertio, pro quâdam accommodatione, quam quisque pro suo arbitrio facere potest, modò piè ac prudenter id faciat, sine ullâ falsitate vel absurditate. (Vide Gabr. Vasquez 1 p., d. 15, c. 2, in fine.)

Nunc quæstio est, an Christus et apostoli, quândo

citant testimonia Moysis et prophetarum, citent ea in sensu tantum literali? An aliquando citent in sensu mystico, vel per accommodationem? Resp. quædam citant in sensu literali; quædam in sensu mystico quædam per accommodationem.

Exempla primi generis passim obvia sunt. Matth. 19, v. 4, citatur illud Gen. 1, v. 27: *masculum et feminam creavit eos.* Et Act. 5, v. 25, citatur illud Gen. 12, v. 5: *In semine tuo benedicentur omnes familie terræ.* Et Rom. 4, v. 5, citatur illud Gen. 15, v. 6: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.* Et Rom. 13, v. 9, citatur illud Exod. 20, v. 14: *Non adulterabis; non occides; non furtum facies.* Hæc et multa alia citantur in sensu literali, quem ipsa verba proximè et immediatè significant. — Exempla secundi generis. Primum, Gen. 21, v. 10: *Ejice ancillam hanc, et filium ejus; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Hoc secundum litteram intelligitur de Agar, quæ erat ancilla Abraham, et de filio ejus Isaac. Et Apost. (Gal. 4, v. 50) citat in sensu mystico de Synagoga. Nam quod in veteri Testamento secundum litteram scriptum est, Abraham habuisse unam ancillam, quæ erat Agar, et unam liberam, quæ erat Sara, hoc mysticè significabat Deum habiturum Synagogam tanquam ancillam, et Ecclesiam Christi tanquam liberam. Item quod in veteri Testamento secundum litteram scriptum est, Agar cum suo filio Isaac fugebat et repudiatur: Sara vero cum suo filio Isaac mansisse cum Abrahamo: hoc mysticè significabat, Synagogam Judæorum repudiandam, non item Ecclesiam Christianorum. Secundum, Exod. 12, v. 46, et Num. 9, v. 12: *Nec os illius confringetis;* quod secundum litteram dictum est de agno paschali cui non frangebantur crura, cùm in sacrificio mactabatur. At evangelista citat in sensu mystico de Christo, qui per agnum paschalem fuit præfiguratus. (Joan. 19, v. 36.) Tertium, Deuter. 25, v. 4: *Non ligabis os bovis...* Quod secundum litteram intelligitur de vero bove, qui in aræ triturat, seu granum frumentum excutit. At Apostolus mysticè his verbis: *Non ligabis os bovis triturantis,* explicat de prædicatoribus evangelii, quibus alimonia seu sustentatio neganda non est. (1 Cor. 9, v. 9.) Quamquam aliqui putent per accommodationem illis applicari. Quartum, Osee 11, v. 1: *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Quod secundum litteram intelligitur de populo Israel, qui ex Ægypto per Moysen eductus est in terram promissionis. Evangelista mysticè intelligit de Christo, qui cum Mariâ matre et Josepho revoctus est ab Ægypto per Angelum. (Matth. 2, v. 15.)

In his et similibus exemplis, notandum est sensum mysticum esse, qui proximè significat, non per verba Scripturæ, sed per ipsa verba significatas. Quo pacto Synagoga et Ecclesia mysticè significantur per Agar et Sara, Christus per agnum paschalem: prædicatores Evangelii per boves triturantes. Ireditus Christus ex Ægypto, per reditum filiorum Israel ex Ægypto, et sic deinceps.

Exempla tertii generis; primum, Zach. 4, v. 3:

Duae olivae super illud (candelabrum aureum) Quod secundam litteram intelligitur de Jesu filio Josedech, et de Zorobabele duce Juda. At apost. Joan. per accommodationem applicat duobus testibus, Enoch et Helie, qui ab Antichristo interficendi sunt. (Apoc. 11, v. 4.) Vide Vasquez 4. part. disp. 14, c. 10. Secundum Isaie c. 29, v. 13: *Populus iste... labiis suis glorificat me, cor autem ejus longè est a me.* Quod secundum litteram intelligitur de illis Judaeis, qui erant tempore Isaie. At Christus accommodat Scribis et Phariseis sui temporis. (Math. 15, v. 8.) Vide Vasquez ibid., cap. 5.

Hic modus utendi testimoniis Scripturæ per accommodationem, valde frequens est apud Patres et concionatores. Sic Ecclesia accommodat B. Virginem quod scriptum est Cant. 1, v. 4: *Nigra sum, sed formosa.* Sic Aug. illud apostoli, 2 Cor. 5, v. 6: *Littera... occidit, spiritus autem vivificat,* per accommodationem explicat de littera et sensu Scripturæ. Sic Bonifacius VIII, Luc. 22, v. 38.... *Eccc duo gladii hæc...* accommodatè intelligit de duplici potestate Pontificis, spirituali et temporali. Sic Greg. illud Gen. 1, v. 16: *Fecit Deus duo luminaria magna...* intelligit de Pontifice et Imperatore. Hujusmodi exempla propè infinita sunt.

QUESTIO VII. — *An in vetere Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquæ traditiones?* — Judei præter Scripturam habebant etiam traditiones, et quidem duplices. Nam alie erant Phariseorum quas Christus in Evangelio reprehendit: alie Mosaicæ quæ erant laudabiles, et ad salutem necessariae. Traditiones prioris ordinis erant hæc: Prima, quod ante suspensionem cibi lavande esset manus. Math. 15, v. 1-2: *Accesserunt ad eum... Scribæ et Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant.* Secunda, quod etiam inter comedendum illa lotio sæpius esset repetenda. Marci 7, v. 5: *Pharisei et omnes Judæi, nisi crebrè laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum.* Hinc in nephtis Camæ Galilee, erat ex hydris posita secundum purificationem Judæorum. (Joan. 2, v. 6.) In quibus hydris erat aqua ad lavandas manus inter prandendum. Tertia, quod venientes è foro non deberent cibos capere nisi loti essent. Marci 7, v. 4: *Et à foro nisi baptizentur, non comedunt: et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et utrumque, et ornamentorum, et lectorum.* Quarta, quod cum peccatoribus non esset sumendus cibus. Math. 9, v. 11: *Et videntes Pharisei, dicebant discipulis ejus: Quare cum Publicanis et peccatoribus manducat magister vester?* Similia habentur Lucæ 5, v. 50. Quinta, quod nequidem permitendum esset, ut quis à peccatoribus tangere. Lucæ 7, v. 39: *Videns autem Phariseus qui vocaverat eum, ait intrà se dicens: Ille si esset propheta, sciret utique, quæ, et qualis est mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix est.* Ubi manifestè apparet, Phariseum fuisse miratum, quod Christus à muliere peccatrice pateretur se contractari, eò quod hoc esset con-

tra morem et traditionem Phariseorum, quorum vox erant hæc: *Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es....* Isaie 65, v. 5. Sexta, quod in sabbato non liceret agros sanare. Lucæ 6, v. 7: *Observabant autem Scribæ et Pharisei si in sabbato curaret: ut invenirent, unde accusarent eum.* Et Joan. 9, v. 16: *Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit....* Loquebantur de Christo, qui cæco visum restituerat in sabbato. Septima, quod famelici non possint spicas vellere et comedere in sabbato, Math. 12, v. 1-2: *Abiit Jesus per sata sabbato: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, et manducare. Pharisei autem videntes, dicebant ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis.* Octava, quod frequenter esset jejunandum et orandum. Math. 9, v. 14: *Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter: discipuli autem tui non jejunant?* Et Luc. 5, v. 33: *Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et observationes faciunt: tui autem edunt et bibunt?* Nona, quod omnium rerum, etiam minimarum, decimæ offerendæ essent Deo. Math. 25, v. 25: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentham, anethum, et cymum, et reliquias quæ graviora sunt legis, judicium et misericordiam et fidem! Hæc oportuit facere, et illa non omittite.* Hic decimaræ, idem est quod decimas dare. Est ergo hic sensus: Vos, Pharisei, datis decimas omnium rerum, etiam minimarum, sed non faciis ex præcepto Dei scripto in lege Mosaicâ, quod ex vestrà traditione non scriptâ; et interim negligitis ea, quæ vobis in lege præcepta sunt. Hæc debebatis facere, et illa non omittere.

Ibi notandum est, triplici titulo potuisse dari decimas: 1° Ex præcepto legis Mosaicæ. 2° Ex voto. 3° Ex traditione. Ex præcepto debebant dari decimæ de frugibus, de pomis arborum, de bobus, ovibus et capris. (Levit. 27, v. 50.) Ex voto, poterant dari pro arbitrio vorentium. (2 Paralip. 31, v. 6.) Ex traditione solebant Pharisei dare decimas, menthæ, anethi, cymini, et similium rerum minimarum, quas alii non dabant; nec ex præcepto legis tenebantur dare, ut docet D. Thomas 2-2, q. 87, art. 2, ad 5. Insuper in concord. Evang. c. 84. Maldonat. in c. 18 Lucæ v. 11, Francisc. Lucas in c. 25 Math. v. 23. Quo nomine gloriatur quidam ex Phariseis in Evangelio, cum ait: *Non sum sicut ceteri homines: Jejunum bis in sabbato: decimas de omnium quæ possideo.* Quasi dicat: hoc ceteri homines non faciunt. Dant quidem decimas vini, frumenti et olei; sed non omnium bonorum etiam minimorum, ut ego et reliqui Pharisei facimus.

Decima, quod qui juraret per templum vel altare, non esset reus criminis: qui autem juraret per aurum templi, vel per oblationes, quæ in altari fiebant, esset reus. Math. 23, v. 16 et seq.: *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet! Stulti et cæci. quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in al-*

tare, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. Cæci: quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum? Undecima, quod filii non tenerentur reipsa parentes suos honorare aut illis benefacere: sed quod abundè sufficeret, minus aliquid Deo offerre. Math. 15, v. 5 et seq.: *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dicit: Honora patrem et matrem, et: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, minus quodcumque est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum factis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Hæc fuerunt præcipua traditiones Phariseorum, quantum ex evangelio licet colligere. Et quantum alique earum essent bonæ ex suo genere; alia mala, alia indifferentes, aut utiles, Pharisei tamen propter omnes reprobabantur à Christo, ob hæc causas. Primò, quia ipsi ex earum observatione querebant inanem gloriam, et opinionem sanctitatis apud homines, cum nihil minus quam sancti essent. Math. 23, v. 5: *Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus....* Hinc passim in Evangelio vocantur hypocritæ, et sepulcra dealbata. Secundo, quia ex quarundam observatione sectabantur etiam opes ac divitiæ; præsertim ex longis orationibus, quas in eum finem recitabant. Math. 23, v. 15: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas oratis!....* Et Marci 12, v. 38-40: *Cæcæ à Scribis.... qui devorant domos viduarum sub obtentu prælixæ orationis. Ubi comedere sen devorare domos viduarum, nihil aliud est quam spoliare seu exhaurire. Nam viduæ veniebant ad Phariseos, tanquam ad homines sanctos (quippe qui sanctitatem simulabant), et eorum orationes prælio emebant. Tertio, quia superstitiones minutiora quædam servabant, et alia majora negligebant, ut paulò antè dictum est. Dabant enim decimas rerum etiam vilissimarum, et interim negligebant judicium et misericordiam in judicandis causis, quæ ad ipsos deferebantur. Et hoc sensu accipi potest illud Math. 23, v. 24: *Excusantes culicem.... camelum autem glutientes.**

Traditiones posterioris generis (de quibus hic potissimum agimus) erant tres præcipue. Prima, quod omnes et singuli libri, qui in canone Judæorum consuebantur, essent vere divini et à Deo inspirati. Hoc fide credebant Judæi, et tamen nusquam in veteri Testamento scriptum est. Secunda, quod femelle habeant aliquod remedium contra peccatum originale, non minus quam masculi, quaecumque tandem fuerit illud remedium. Nec hoc ullibi in veteri Testamento scriptum est. Tertia, quod cruenta ipsorum sacrificia significaverint mortem Christi. Hoc etiam erat dogma legi; nec tamen in veteri Testamento scriptum est.

Duas posteriores traditiones sic explicò. Judæi fide credebant femellas concipi in peccato originali, non minus quam masculos. Nihil certius. Ergo fide credebant illas salvari non posse, nisi per aliquod reme-

dium à Deo institutum. Debeant autem scire in particulari, quod etale esset hoc remedium; aliqui omnes femelle perissent sine remedio. At nusquam scriptum est in veteri Testamento quod et quale fuerit hoc remedium in particulari: ergo per solam traditionem hoc sciebant. Hæc autem traditio erat ad salutem necessaria; quia sine remedio non poterant salvari femelle: quaecumque tandem fuerit illud remedium, sive fides parentum, sive aliud aliud. Similiter fide credebant, quædam cruenta sacrificia à Deo instituta esse pro expiatione peccatorum. Vel ergo putabant ejusmodi sacrificia per se, et propria virtute expiare peccata; vel virtute mortis et passionis Christi, que per illa sacrificia significabantur. Si prius putabant, erant heretici: si posteriori, erant fideles. Sed undè habebant hæc fidei et firmam persuasionem? Non ex Scripturâ, quia nusquam in veteri Testamento à scriptum est: ergo ex traditione. Hæc autem traditio erat necessaria ad salutem: non quod necesse fuerit singulis de populo credere, futuram Christi mortem per cruenta sacrificia præfigurari; sed quod necesse fuerit aliquos id credere, præsertim sacerdotales et doctores, quibus incumbere cura docendi et instruendi alios: aliqui toti Synagoga in hoc quidem puncto, quod sanè erat gravissimum, fuisset sine fide. Quod absurdum est. (Vide D. Th. in 2-2, quest. 2, art. 7.) Hinc sequitur Judæos habuisse quædam per Scripturam, quædam per traditionem. Magis tamen sui sunt traditione, quam Scripturâ; non solum in his rebus, quæ habebantur per solam traditionem, sed etiam in his quæ erant scripte. Quod patet ex sequentibus testimoniis. Exodi 13, v. 8-9: *Narrabisque filio tuo in die illo, dicens: Hoc est quod fecit mihi Dominus quando egressus sum de Ægypto. Et erit quasi signum in manu tua!....* Et Dent. 32, v. 7: *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi.* Et Judic. 6, v. 15.... *Ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt: De Ægypto eduxit nos Dominus....* Et Psal. 45, v. 1-2: *Deus viribus nostris audivimus: Patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus est in diebus eorum, et in diebus antiquis.* Et Psal. 77, v. 5-6.... *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filius suis: ut cognoscat generatio altera; filii qui nascuntur et exturgent, et narrabunt filiis suis.*

Ex his testimoniis duo colliguntur. Primò, quod traditio fuerit Judæis à Deo mandata seu præcepta. Secundo, quod multa ex his, quæ jubebantur docere vel discere per traditionem, apertè haberentur in Scripturâ: et tamen non remitterentur ad Scripturam, sed ad traditionem. Cujus rei duplex est ratio Una quia eo tempore Scripturæ nondum erant redacta in formam integri voluminis, sed dispersa in variis chartis et annalibus, ut commodè ad unoquoque legi non posset. Primus, qui cum redigert in formam voluminis, fuit Esdraus post captivatem Babyloniam. Altera, quia liber Deuteronomii, qui erat præcipuus inter libros veteris Testamenti, non habebatur passim in po-

pulo : sed unum exemplar à rege, alterum à sacerdotibus custodiebatur in arcà Domini, qui septimo quoque anno (nempe anno remissionis) jubebatur illud populo prælegere. (Deut. 51, v. 10.) Et hi ipsi sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo, ut longo tempore amissum fuerit, et tandem ab Helicâ Pontifice (tempore Josias regis) inventum, ac populo prolectum. (4 Reg. 22, v. 8.) Unde necesse est populum in perisque usum fuisse traditione, de qua in præcedentibus testimoniis dictum est. Quod contigit Judæis, etiam contingit nobis Christianis. Multa habemus per solam traditionem, quæ ad fidem et salutem necessaria sunt. De quibus generatim Apostolus Thess. 2, v. 14: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* Speciatim vero sunt hæc et similia. Primò, quòd tota Scriptura veteris ac novi Testamenti sit verè divina et à Deo inspirata. Secundo, quòd Symbolum fidei sit verè canonicum et apostolicum. Tertio, quòd infantes sint baptizandi. Quarto, quòd baptizati ab hæreticis non sint rebaptizandi. Quintò, quòd in baptismo pronuntiari debeat hæc forma verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Sextò, quòd certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in novo Testamento.

CAPUT II.

DE FIDE ET SYMBOLO.

Tres sunt virtutes theologice, de quibus agendum est, fides, spes, charitas. (1 Cor. 13, v. 13.) Dicuntur autem theologice, quia immediate versantur circa Deum; in quo differunt ab aliis virtutibus. Et quidem fides versatur circa Deum, quatenus est verax in dicendo se revelando, spes circa Deum, quatenus est bonus respectu nostri, seu quatenus est suprema et æterna nostra beatitudo, quam speramus. Charitas circa Deum, quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu: spes et charitas in voluntate. De singulis dicam. Ac primò de fide, cujus mysteria nobis revelata sunt, vel in Scripturâ, vel per traditionem. Et quaeritur: 1° An fides sit donum Dei, quò assentimur iis quæ à Deo revelata sunt? 2° Quid in veteri Testamento revelatum sit de Deo? 3° Quid de SS. Trinitate? 4° Quid de Christo? 5° Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus? 6° Quis primus crediderit in Christum? 7° An fides in Christum fuerit necessaria ad salutem? 8° An fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est fides evangelica?

QUESTIO PRIMA. — *Quid sit fides?* — Respondeo: Fides est donum Dei ac lumen, quò illustratus homo, certò ac firmiter assentitur iis quæ à Deo obscurè revelata sunt, et nobis ad credendum legitime propo- sita. In quâ definitione aliqua notanda sunt. Primò, quòd fides sit donum Dei (Ephes. 2, v. 8.) de quo disputa- verunt Aug. lib. de prædest. Sancto. c. 2, contra Pelagianos et Semipelagianos. Hi dicebant initium fidei esse à nobis; non tamen fidem perfectam. Illi utrumque attribuebant solis naturæ viribus. Utrosque

refellit Augustinus. Secundo, quòd fides sit lumen. Solum autem distinguitur triplex lumen in intellectu hominis. 1. Lumen naturæ, (Ps. 4, v. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine...*) 2. Lumen fidei. (1 Pet. 2, v. 9. *Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.*) 3. Lumen gloriæ. (Ps. 55, v. 10. *In lumine tuo videbimus lumen.*) Primum reperitur in quovis homine. Secundum, in homine tantum fidei. Tertium, in homine beato, qui clarè videt essentialiter divinam. Tertio, quòd actus fidei, sit assentiri vel credere. (Philipp. 1, v. 29, et Heb. 11, v. 6.) Possimus autem rem aliquam credere. Primò, propter auctoritatem hominis asserentis. Et tunc est fides humana. Secundo, propter auctoritatem Dei asserentis et revelantis. Et tunc est fides divina, de qua hæc agimus. Quarto, quòd materiale objectum fidei, quò credimus, sint res à Deo revelatæ; formale, auctoritas Dei revelantis. Nam, ut dixi, nos fide videt credimus vera esse mysteria, quæ nobis proponuntur; non idèò, quia ab homine, sed quia à Deo revelata sunt, qui nec falli potest, nec fallere. Unde etiam vocatur *prima veritas*. Hæc autem veritas includit duo attributa divina, nempe infinitam bonitatem, et infinitam sapientiam. Nam Deus quia infinitè bonus est, non vult fallere: et quia infinitè sapiens est, non potest falli. Quintò, quòd actus fidei circa sumum objectum, id est, circa res à Deo revelatas, habeat duas proprietates, nempe certitudinem et obscuritatem. Certitudo oritur ex infinità Dei sapientia et bonitate. Obscuritas ex revelatione. Quod sic explicat. Actus fidei, quo credo mysterium SS. Trinitatis, est certus et infallibilis, quia nititur certo et infallibili fundamento, nempe auctoritate Dei revelantis, qui nec falli potest propter infinitam sapientiam, nec fallere propter infinitam bonitatem. Idem actus est obscurus, quia nititur divinæ revelatione, quæ respectu nostri obscura est. Et quidem ex duplici capite: primò ex parte Dei revelantis: non enim constat nobis clarè et intuitivè rem revelatam; sed tantum obscurè et abstractivè. Hoc patet in simili exemplo. Quando enim Virgilius narrat militi aliquid de rebus abscentibus, quas nunquam vidi, non efficit per suam narrationem, ut clarè incipiam videre res ipsas, de quibus narrat; sed solum efficit, ut obscuram et abstractivè de his habeam notitiam et cognitionem. Sic etiam, quando Deus revelat nobis mysterium SS. Trinitatis, quò nunquam vidimus, non efficit per suam revelationem, ut clarè et intuitivè videamus hoc mysterium; sed solum, ut obscurè et abstractivè credamus tale esse, quale à Deo revelatur. Et hoc docet experientia. Hinc Apostolus Heb. 11, v. 1, ait *fidem esse argumentum rerum non apparentium*; quia mirum non illa, quas fide credimus, non apparent, seu non videntur à nobis clarè. Et 1 Cor. 15, v. 12, dicit: *Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem*: id est, in hæc vitâ obscurè cognoscimus mysteria fidei:

in alterâ clarè intuebimur. Unde sequitur actum fidei esse voluntarium et liberum, non autem necessarium; vel, quòd idem est, nos voluntariè et liberè assentiri rebus à Deo revelatis, non autem necessariò. Loquor autem de necessitate objecti, non præcepti. Nam ex parte præcepti quò nos obligat, necessariò debemus assentiri rebus à Deo revelatis, si volumus salvî esse; at ex parte objecti non necessariò, sed liberè. Quòd sic probat. Tunc intellectus necessariò assentitur alicui objecto, vel propositioni, quando propter ipsius rei evidentiam convincitur et quasi necessitatur ad assensum, ita ut non possit non assentiri. Tunc autem voluntariè ac liberè assentitur, quando propter rei obscuritatem non convincitur aut necessitatur ad assensum; sed potest assentiri vel dissentiri, prout voluntati visum est. Do exemplum. Quando quis clarè videt solem ortum esse, tunc intellectus, si advertat, propter rei evidentiam, necessariò convincitur ad formandum huius assensum: *Sol ortus est.* Quando autem non videt ortum esse (ut si cæcus sit), sed tamen ab alio audit ortum esse; tunc intellectus ejus non necessariò convincitur, sed à liberâ voluntate ad assensum movetur. Idem fit in mysteriis fidei. Beati in cælo, qui clarè intuentur mysterium SS. Trinitatis, necessariò præbent assensum: nos in hæc vitâ, qui non intuemur, liberè præbemus assensum. Et si voluntas pia est, credimus Deum esse trinum et unum: si impia, non credimus, et infideles efficitur. Hæc omnia prolixè disputantur à theologis in 2-2, q. 1 et 2. Nos pauca diximus pro hoc loco et instituto.

QUESTIO II. — *Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Deo?* — Respondeo: Hæc tria potissimum. Primò, Deum esse. Exod. 3, v. 14: *Ego sum qui sum.* Secundo, Deum esse unum. Deut. 6, v. 4: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Et Deut. 32, v. 39: *Videte, quòd ego sim solus, et non sit alius Deus præter me...* Tertio, Deum habere providentiam circa homines; id est, salvare bonos, et punire malos. Sap. 6, v. 8: *Æqualiter cura est illi de omnibus.* Et Deut. 7, v. 9-10: *Et scies, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes: et reddens odientibus se stultum, hæc ut disperdat eos, et ultra non differat, propterea eis restituit quòd meruerunt.*

Præter hæc tria, sunt multa alia, quæ ad illa revocantur. Cujusmodi sunt hæc. Deum esse bonum. (Ut Ps. 62, v. 1.) Esse infinitum. (Ps. 144, v. 5.) Esse ubique presentem. (Ps. 138, v. 7.) Esse immutabilem. (Num. 25, v. 19.) Æternum. (Ps. 89, v. 2.) Omniscientem. (1 Reg. 2, v. 5.) Omnipotentem. (Gen. 17, v. 1.) Creasse cælum et terram. (Gen. 1, v. 1.) Creasse hominem ad imaginem et similitudinem suam. (Gen. 1, v. 26.) Dodicisse illi præcepta, et promississe vitam, si ea servaret: mortem, si non servaret. (Gen. 2, v. 17, et alibi.)

QUESTIO III. — *Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de SS. Trinitate?* — Respondeo: Nusquam in veteri Testamento expressè revelatum est tres esse

personas divinas, unius et ejusdem essentia, ac realiter in se distinctas, nempe Patrem, Filium et Spiritum sanctum: sed tamen quibusdam locis obscurè et confusè insinuatim est, plures esse personas, quàm unam. Solent autem producti varia testimonia, quibus id insinuatim est, quò breviter recensebo. Primum est, Gen. 4, v. 1: *In principio creavit Deus cælum et terram.* Ac paulo post, v. 2: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Ubi aliqui putant, Patrem significari nomine, Deum; Filium, nomine, principii; Spiritum sanctum, nomine, Spiritus Domini. Idem Orig. et Rupertus in illum locum, quibus favet Aug. libro de Genesi ad litteram imperfecto, cap. 1. Et confirmari potest hæc expositio ex eo, quòd Filius Dei de seipso dicit, Psal. 59, v. 8: *In capite libri scriptum est de me, id est, in initio libri Geneseo.* Vide Hieronymum in Questionibus Hebraicis in Genesim. Secundum est, Gen. 1, v. 26: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram...* Ubi Deus loquitur de se in plurali numero, propter pluralitatem Personarum, ut notant Origenes, Basilus, Chrysostomus et Ambrosius in illum locum. Item Athanasius in oratione contra idola circa finem; Aug. lib. 6 de Civitate Dei, cap. 6; Concilium Syrmense canonis 13, et plures alii. Simile est illud Gen. 5, v. 22: *Eccæ Adam, quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum...* Et Gen. 11, v. 7: *Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum...* Tertium est, Gen. 19, v. 24: *Dominus pluit super Sodomam et Gomorrah sulphur et ignem à Domino de cælo.* Ubi cum dicitur, *Dominus à Domino*, insinuantur due, ut minimùm, Personæ, ut sensus sit: *Pluit Filius à Patre.* Ita Ignatius in epist. ad Antiochenos, Justinus in dialogo cum Triphone, Athanasius in oratione contra Gregales Sabbellii, Hieronymus lib. 5 de SS. Trinit. Concil. Syrmense cap. 45, et alii. Quartum est, Psal. 66, v. 8: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Ubi nomen Deus ter ponitur: his quidem absolutè pro Patre et Spiritu sancto, et semel cum pronomine Noster, pro Filio, qui propter humanam naturam assumptam vocatur Deus noster. Eodem spectat illud Isaia 6, v. 5: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum.* In quo locum sic scribit Rabbi Simeon: *Sanctus hic est Pater: Sanctus hic est Filius: Sanctus hic est Spiritus sanctus.* Vide Galatinum lib. 2 de Arcanis capite 9, et Vasquez 1 parte, disp. 108, cap. 2. Confer. Joan. c. 12, v. 41. Quintum est, Zacharie 2, v. 10-11: *Laudate et laetare, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui. Et scies, quia Dominus exercituum misit me ad te.* Ubi his ponitur nomen Domini: semel pro Deo mittente, et semel pro Deo misso, id est, semel pro Patre, et semel pro Filio. Plura testimonia adducam questione sequenti.

Nota, trinitatem Personarum variis modis cognosci posse in hæc vitâ. Primò, per revelationem supernaturalem, factam in veteri Testamento, de quâ jam dixi: et hæc obscura est. Secundo, per revelationem

supernaturalem, factam in novo Testamento, de qua infra dicam, questione decimā. Et hæc quoad verba clarior et apertior est. Tertio, per congruentias naturales. Cujusmodi sunt hæc: 4^a Natura boni est diffundere et communicare seipsum: ergo natura infiniti boni est communicare se infiniti. At Deus est infinitus bonum: ergo infinitè se communicat. At non communicat se infinitè extrà se per productionem creaturarum: ergo debet se infinitè communicare intrà se, per productionem personarum ejusdem essentia et nature. 2^a Ad perfectam beatitudinem requiritur consortium æqualem Personarum: at Deus est perfectissimè beatus; ergo debet habere consortium æqualem Personarum. 3^a Melius est Deum ab æterno aliquid produxisse, quàm otiosum fuisse: at ab æterno non produxit creaturas extrà se: ergo produxit Personas divinas intrà se. Quarto, potest cognosci trinitas Personarum per vestigia creaturis impressa. Nam omnes creaturæ, propter ternarium numerum quem in se habent à suo Creatore, videntur clamare à SS. Trinitate creatas se esse. Quod aliquot exemplis demonstrabo. Primum, in unaquaque creaturâ sunt tres passiones entis, *numm, verum, bonum*. Secundò, tota universitas creaturarum dividitur in tria genera. Nam aliæ sunt spirituales, ut Angeli; aliæ corporales, ut celi, elementa, lapides, plantæ, bruta animalia; aliæ mixtæ ex corpore et spiritu, ut homines. Tertio, Angeli dividuntur in tres hierarchias, supremam, mediam et infimam; et singule hierarchiæ in tres ordines. Quarto, unusquisque Angelus, sicut etiam unaquæque anima rationalis habet tres facultates, memoriam, intellectum, voluntatem. Memoria representat Patrem qui habet ideas omnium rerum in se. Intellectus Filium, qui est sapientia Patris. Voluntas Spiritum sanctum, qui est amor procedens à Patre et Filio. Vile August. lib. 9 de SS. Trinit. et seq., Bellarm. lib. 2 de Christo, cap. 6.

Quæstio IV. — *Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Christo?* — Respondeo: Multa de Christo fuerunt revelata. Et speciatim hæc. Primum, quòd esset nasciturus ex semine Abraham. (Gen. 22, v. 18.) Secundò, ex familiâ David. (Jeremie 23, v. 5.) Tertio, quòd ex Virgine. (Isaie 7, 14.) Quarto, quòd in Bethlem. (Michaë 5, v. 2.) Quintò, quòd certo tempore. (Gen. 49, v. 10, et Daniel 9, v. 24, et Aggei 2, v. 7.) Sextò, quòd predicaturus Evangelium salutis et pacis. (Isaie 61, v. 1.) Septimo, quòd futurus miracula. (Isaie 53, v. 5.) Octavo, quòd redempturus genus humanum, et pro humano genere moriturus. (Isaie 53, v. 4, et Daniel 9, v. 26.) Nonò, quòd discensus ad inferos, et tertio die resurrecturus. (Psalm. 13, v. 10, et Jobe 3, v. 1.) Decimo, quòd ascensus ad cælum. (Psalm. 67, v. 19.) Undecimo, quòd sessurus ad dexteram Dei Patris. (Psalm. 109, v. 1.) Duodecimo, quòd missurus Spiritum sanctum. (Isaie 44, v. 5, et Joels 2, v. 28.) Decimotertio, quòd iudicaturus vivos et mortuos. (Psalm. 95, v. 15.)

Hæc omnia clarè constat ex novo Testamento. Quæres, an etiam revelatum fuerit in veteri Testamento,

Christum fore Deum simul et hominem? Respondeo: Clarè revelatum fuit fore hominem, obscuro Deum. Prior pars patet ex dictis: quia clarè revelatum fuit Christum nasciturum et moriturum; quod non potest intelligi, nisi secundum humanitatem. Posterior colligitur ex variis Scripturæ locis. Psalm. 2, v. 7: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Ex quo loco probat Apost. Heb. 15, Christum esse majorem Angelis, quia ab æterno genitus est à Deo Patre per divinam generationem. Idem Psalm. 96, v. 7: *Adoravit eum omnes angeli ejus*. Quo etiam loco utitur apost. ibid. Item Psalm. 109, v. 4: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis*. Quem locum explicat ipse Christus, Matth. 22, v. 44. Item Isaie 53, v. 4: *Deus ipse venit, et salvabit vos*. Ubi apertè loquitur de Christo, ut ex contextu patet. Item Baruch. 3, v. 36: *Hæc est Deus noster, et non asinabatur aliis adversus eum*. Ubi etiam est sermo de Christo, quia sequitur v. 38: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Item Michaë 5, v. 2: *Eb tu, Bethlem Ephrata, parvulus es in millibus Juda. Ex te mihi egredietur qui sit Dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis*. Ubi insinuat duplex Christi generatio: una humana, cum dicitur: *Ex te mihi egredietur*; altera divina, cum additur: *Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis*.

Hæc obiter notandum est, hæc testimonia veteris Testamenti, in quibus agitur de Christi Divinitate, per se quidem obscura esse; sed tamen, quia peræque in novo Testamento clarioribus verbis explicata sunt, facilius intelligi à Christianis, quàm olim intellecta fuerint à Judæis: quia Judæi non haberunt illam explicationem, quam Christiani habent. Quomodo autem hæc claritas novi, et illa obscuritas veteris Testamenti intelligenda sit, dicitur q. 9.

Quæstio V. — *Quibus nominibus fuerit Christus appellatus in veteri Testamento?* — Respondeo. Illis potissimum. 1. Deus. Isaie 53, v. 4, et Baruch 3, v. 36. — 2. Emmanuel, id est, nobiscum Deus. Isaie 7, v. 14. — 3. Dominus Davidis. Psalm. 109, v. 1. — 4. Dominus legifer noster, rex noster, iudex noster. Isaie 53, v. 21. — 5. Christus. Dan. 9, v. 26. — 6. Salvator et propugnator. Isaie 49, v. 20. — 7. Redemptor. Isaie 59, v. 20. — 8. Propheta. Deut. 18, v. 16. — 9. Sanctus Sanctorum. Dan. 9, v. 24. — 10. Desideratus cunctis gentibus. Aggei 2, v. 8. — 11. Expectatio gentium. Gen. 49, v. 10. — 12. Brachium Domini. Isaie 59, v. 1. — 13. Dominator. Malach. 5, v. 1. — 14. Angelus testamenti. Ibidem. — 15. Sol justitiae. Malach. 4, v. 2. — 16. Pastor. Isaie 40, v. 11, et Ezech. 34, v. 23. — 17. Agnus. Isaie 53, v. 7. — 18. Semen Abraham. Gen. 22, v. 18, ut explicat Apostolus. Gal. 3, v. 16. — 19. Stella oriens. Num. 24, v. 17. — 20. Lux gentium. Isaie 9, v. 2. — 21. Lumen Jerusalem. Isaie 60, v. 1. — 22. Sacerdos in æternum. Psalm. 109, v. 4.

Multò incoelestiora nomina sortitur in novo Testamento, cuiusmodi ferè sunt hæc: — 1. Deus. 1. Joan. 5, v. 20. — 2. Filius Dei. Ibidem. — 3. Filius Dei Unigenitus. Joan. 1, v. 18, et 3, v. 16. — 4. Imago Dei invi-

sibilis. Col. 1, v. 15. — 5. Agnus Dei. Joan. 1, v. 29. — 6. Figura substantia Dei. Hebr. 1, v. 3. — 7. Sermo Dei. Heb. 4, v. 12. — 8. Dominus noster Jesus Christus. Galat. 4, v. 5, et alibi scriptus. — 9. Mediator Dei et hominum. 1. Tim. 2, v. 5. — 10. Mediator N. T. Heb. 9, v. 15. — 11. Salvator mundi. Joan. 4, v. 42, et alibi. — 12. Redemptor. Act. 7, v. 55, et alibi. — 13. Advocatus noster apud Deum. 1. Joan. 2, v. 1. — 14. Messias. Joan. 1, v. 41, et Joan. 4, v. 25, non alibi. — 15. Pastor bonus. Joan. 10, v. 11. — 16. Primogenitus omnis creaturæ. Coloss. 1, v. 15. — 17. Primogenitus ex mortuis. Ibidem. v. 18. — 18. Caput Ecclesie. Ibidem. — 19. Hæres universorum. Heb. 1, v. 2. — 20. Apostolus et Pontifex confessionis nostræ. Heb. 5, v. 1. — 21. Pontifex magnus. Heb. 4, v. 14. — 22. Sacerdos in æternum. Heb. 5, v. 6. — 23. Minister circumcissionis. Rom. 15, v. 8. — 24. Lux mundi. Joan. 8, v. 12. — 25. Via, veritas, et vita. Joan. 14, v. 6. — 26. Ostium vivum. Joan. 10, v. 7. — 27. Magister bonus. Matth. 23, v. 16. — 28. Propheta magnus. Luc. 7, v. 16. — 29. Oriens ex alto. Luc. 1, v. 78. — 30. Lapis offensionis et petra scandali. Rom. 9, v. 33, et 1. Petri 2, v. 8. — 31. Radix David. Apoc. 5, v. 5. — Leo de tribu Juda. Ibidem. — 32. Principium et finis, alpha et omega. Apoc. 1, v. 8. — 33. Princeps regum terre. Apoc. 1, v. 5.

Quæstio VI. — *Quis in veteri Testamento primus crediderit in Christum?* — Respondeo: Adamus in paradiso, cum dixit: Gen. 2, v. 25, 24: *Hæc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quomolrem relinquet homo patrem suam et matrem, et adhæret uxori suæ, et erunt duo in carne una. Nam his verbis, non solum locutus est de presenti suo matrimonio cum Evâ; sed etiam prophetavit de futura conjunctione Christi cum Ecclesia, quæ præfigurabatur per conjunctionem Adæ et Evæ, ut interpretatur Apostolus Ephes. 5, v. 32, ubi explicans predicta verba, sic ait: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo, et in Ecclesia*. Undè D. Hieron. lib. 5 Commentariorum in Epistolam ad Ephesios, ait Adamum fuisse, et primum hominem, quia primò creatus est, et primum vatem, quia primus de Christo et Ecclesia prophetavit. Similia habent alii Patres. Sunt autem due partes prophetie ipsius. Una, quia predicti foret ut Christus relinqueret Patrem suum, qui est Deus, et matrem suam, quæ est ecclesia Jerusalem, et veniens in hæc terram adheret uxori suæ, quæ est Ecclesia. Vide Hieron. loco cit. Altera, quia predicti foret ut, sicut ipse per carnale matrimonium conjunctus fuit cum Evâ, sic Christus per spirituale matrimonium conjungendus esset cum Ecclesia, juxta illud Osce 2, v. 19: *Sponsabo te mihi in sempiternum*. Et hoc sensu, quem nulli sequuntur, matrimonium Adam et Evæ fuit figura seu typus conjunctionis Christi cum Ecclesia. Vide Cornelium à Lapide in cap. 5 ad Ephes. v. 32.*

Quæres, de qua conjunctione Christi cum Ecclesia hoc intelligendum sit? Aliqui putant, solum intelligi de illâ quæ Christus, ut Deus, conjunctus est Ecclesie per fidem et charitatem; non autem de illâ quæ Chri-

stus, ut homo, conjunctus est Ecclesie per Incarnationem. Alii rectius de utraq; intelligunt. Nam Christus etiam, ut homo, dicitur caput Ecclesie, sicut vir est caput mulieris. (Ephes. 4, v. 25.) Vide Franc. Suarez 5 p., q. 1, art. 5, in commentario.

Dices: Si Adam præcavit venturum Christum, ergo etiam præcavit se peccaturum: quia Christus non erat venturus, nisi propter peccatum Adæ. Undè est vulgatum illud theologorum axioma: *Si Adam nòn peccasset, Christus non venisset*. Resp. Non sequitur, quia potest fieri, ut aliquis cognoscat effectum, et non cognoscat causam. Et hoc modo, Adam præcavit venturum Christum in hæc mundum, non tamen præcavit causam, propter quam esset venturus. Ita D. Thomas 3 p., q. 1, art. 5, ad 6, et in 2-2, q. 2, art. 7, in corpore.

Quæstio VII. — *An fides in Christum fuerit necessaria ad salutem in veteri Testamento?* — Resp.: Fuit necessaria. Omnes enim, ut minimum, tenebantur credere in venturum Christum, tanquam Redemptorem seu Mediatorem, per quem liberandi essent à peccatis. Ita docet Aug., Epist. 89 ad Hilar. q. 5, et Epist. 157 ad Optatum, et lib. 4 contra duas Epistolas Pelagianorum. cap. 7, ubi asserit, justos veteris Testamenti non fuisse liberatos à peccatis, nisi per eandem fidem Christi, per quam et nos liberamur. Sicut enim nos credimus Christum venisse in hæc mundum, et per hæc fidem justificamur; sic illi credebant Christum venturum in hæc mundum, et per illam fidem justificabantur. Et hoc probat variis Scripturæ testimoniis. Act. 4, v. 12: *Non est in ælio alius salus (nisi in Christo), nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri*. Et 1. Cor. 15, v. 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificentur*. Et 2. Cor. 4, v. 15: *Habentes autem eandem spiritum fidei*. Et Gal. 2, v. 16: *Scientes autem, quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi*. Et Gal. 5, v. 21-22: *Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus*. Et ratio est, quia Deus non vult nos salvare nisi nostro labore et cooperatione; juxta illud Augustini: *Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te*. Vult enim, ut queramus et desideremus medicum, qui nos sanet à corruptione peccati. At homines in veteri Testamento non poterant querere et desiderare medicum, nisi aliquo modo illum cognoscerent. Nec poterant illum certo cognoscere in hæc vita, nisi per fidem: ergo hæc fides fuit illis ad salutem necessaria.

Quæres, cum multa fuerint revelata de Christo in veteri Testamento, ut supra dictum est, an necesse fuerit omnino credere, quæ erant de illo revelata? Respondeo cum distinctione. Nam aliud est loqui de prophetis et patriarchis, quibus immediate fuit facta revelatio de Christo; aliud de aliis, qui à prophetis et patriarchis acceperunt revelationem. Priores tenebantur explicite credere ea omnia, quæ unicuique erant revelata, ut Adam tenebatur credere futuram

Christi conjunctionem cum Ecclesia: Abraham, Christum ex suo semine nasciturum: Moyses, fore prophetam suae gentis: David, descensurum ad inferos, resurrecturum a mortuis, ascensurum in caelos, sessurum ad dexteram Patris: Isaias, nasciturum ex Virgine, praedicaturum Evangelium salutis, facturum miracula, redempturum genus humanum per passionem et mortem, missurum Spiritum sanctum: Michaeas, nasciturum in Bethlehem: Daniel, venturum tali tempore. Haec enim ipsae erant explicitae à Deo revelatae, sive per externam vocem, sive per internam inspirationem, sive alio modo. Debeant igitur explicitè ea credere: alioqui magnam injuriam fecissent Deo, quasi non esset verax et fide dignus. Reliqui, quibus non fuit immediatè à Deo facta revelatio, erant duplices: alii sacerdotes et doctores Synagoga; alii subditi. His satis erat, si crederent venturum Christum, qui ipsos liberaret, juxta ea quae initio quaestionis dicta sunt. At illi ulterius tenebantur plura alia credere: 1° Quòd Christus esset futurus Deus. 2° Quòd per passionem et mortem redempturus esset humanum genus; et quae similia sunt. Cujus rei duplex est ratio. Una, quia sacerdotes erant doctores populi, et iudices controversiarum fidei: ergo ratione officii tenebantur omnia scire et perscrutari, quae à Moysè et prophetis erant scripta de Christo: alioqui non potuissent alios instruere, nec in supremo concilio, cui intererant, definire controversias, quae de venturo Christo et Moysè, et prophetis, solent proponi et disputari. Altera, quia sacerdotes tenebantur scire, crenta sacrificia animalium, quae ipsi offerrebant, esse figuram seu typum future mortis Christi: itaque, sanguinem animalium, qui effundebatur, non habere ex se vim remittendi peccata, sed omnem vim accipere ex sanguine Christi, cujus effusionem praefigurabat. Hebr. 9, v. 12. Vide D. Thom. in 2-2, q. 2, art. 7.

Ex dictis constat, tria potissimum spectari posse in Christo: 1. Officium Redemptoris. 2. Divinitatem conjunctionem cum humanitate. 3. Passionem et mortem. Sacerdotes tenebantur haec omnia explicitè credere. Populus non item. Satis erat, si explicitè crederet venturum aliquem prophetam qui redempturus esset Israel. Illic enim omnes expectabant, clamantes cum prophetis: *Borate, caeli, desuper, et nubes pluant justum; aperiat terra, et germinet Salvatorem.* Quòd autem is futurus esset Deus, et quòd per passionem et mortem redempturus esset Israel, non necesse erat omnes explicitè credere. Vide D. Thomam loco citato.

QUESTIO VIII. — *An sola fides in veteri Testamento fuerit sufficiens ad salutem et justificationem?* — Ratio dubitandi est, quia Scriptura insinuat, Abraham fuisse justificatum per solam fidem: Genes. 15, v. 6, et Rom. 4, v. 5, et Gal. 3, v. 6: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.* Respondeo: Contrarium docet Scriptura, justificatum esse, non solam per fidem, sed etiam per spem, obedientiam, et alia pia opera. Rom. 4, v. 18: *Qui contra spem in spem credidit.* Et Jacobi 2, v. 21-22: *Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac altum suum su-*

per altare? Vides quoniam fides cooperatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est. Et Hebr. 11, v. 8: *Fide, qui vocatur Abraham, obediit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, et exiit, nesciens quò iret.* Ex quibus locis colligitur, fidem, quò Abraham justificatus est, non fuisse nudam et solitariam, sed conjunctionem cum spe, obedientià et aliis piis operibus. Illud porrò, *contra spem in spem credidit*, sic debet intelligi: *Contra spem naturae, credidit in spem gratiae, et promissionis.* Vel clarior: *Credidit se generaturum filium, quòd quidem non poterat sperare, spectando cursum naturae, quia jam erat senex, et habebat uxorem sterilem: sed tamen sperabat, spectando gratiam et promissionem Dei, quae non fallit.* Quòd dixit de Abraham, dicendum est etiam de aliis qui in veteri Testamento justificati sunt. Non enim per solam fidem, sed etiam per alia bona opera justificati sunt, ut colligitur ex illo Jac. 2, v. 25: *Similitur et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, et alia vià eiciens?* Et causam addit, cur non ex solà fide: *Sicut enim corpus, sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.* Ubi illa particula, *fides sine operibus mortua est*, conferri debet cum illa superius posita: *Fides cooperatur operibus*, quam alius apostolus expressit quòdam alio modo, sed simili fere sensu, Gal. 5, v. 6: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praepitium; sed fides, quae per charitatem operatur.*

Utes tota fiat clarior, repeto quòd alibi dixi, duplicem esse justificationem: primam, et secundam. Prima est, quòd quis ex impio fit justus et Deo gratus. Secunda, quòd ex justo fit justior et Deo gratior. In primà acquiritur justitia; in secundà augetur. Itaque fides et alia bona opera non eodem modo concurrunt ad primam et secundam justificationem. Ad primam concurrunt dispositivè; ad secundam meritorie. Nam homo impius seu peccator non potest acquirere justitiam et remissionem peccatorum, nisi prius sit dispositus per actum fidei, timoris, spei, dilectionis et contritionis. Eccl. 1, v. 28: *Qui sine timore non poterit justificari.* Prov. 28, v. 25.... *Qui verò sperat in Domino sanabitur.* 1 Joan. 5, v. 14.... *Qui non diligit, manet in morte.* Act. 5, v. 49: *Penitentiam igitur et convertemini, ut deleantur peccata vestra.* At, postquam justificatus est, tunc per similes actus meretur augmentum justitiae, et fit Deo gratior. Unde sequitur, supradictos actus dupliciter spectari posse. 1. Quatenus procedunt justitiam. 2. Quatenus sequuntur. Priori modo dispositivè, posteriori modo meritorie esse habent. Vide conc. Trid. sess. 6, cap. 6 et 10.

QUESTIO IX. — *An fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta quàm est fides novi Testamenti?* — Respondeo: Essentialiter fuit aequè perfecta; non tamen accidentaliter. Prior pars patet, quia essentia assensus fidei in eo consistit, ut credamus aliquid propter auctoritatem Dei revelantis. At tam Judai in veteri, quàm Christiani in novo Testamento, quòdquid credunt fide divinà, hoc credunt propter auctoritatem Dei revelantis: ergo assensus utrorumque est ejusdem

rationis et essentiae. Posterior probatur, quia fides novi Testamenti perfectior est in duobus. Primò, quia ad plura objecta se extendit. Nam multa mysteria fidei sunt expressè revelata in novo Testamento quae non erant expressè revelata in veteri, ut mysterium Baptismi, Eucharistiae, vocationis apostolorum, abrogationis caeremoniarum, et similia. Secundo, quia ea mysteria, quae in utroque Testamento revelata sunt, multò clarior et perfectiora revelata sunt in novo, quàm in veteri: ut mysterium SS. Trinitatis, Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, vocationis Gentium. Haec enim obscurè revelata sunt in veteri, clarè in novo.

Objicies: Supra dictum est divinam revelationem semper esse obscuram, nunquam clara m. Resp.: Semper est obscura ex parte Dei revelantis, et ex parte rei revelatae, ut q. 4 explicatum est. At ex parte verborum quibus fit, aliquando est obscura, aliquando clara. Et hoc sensu hic loquimur: v. g., revelatio SS. Trinitatis in N. T. est clara ex parte verborum. Math. 28, v. 19.... *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Et 1 Joan. 5, v. 7: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt.* Tres, quoad personam; unum, quoad essentiam. At in veteri fuit obscura, ut quæst. 5 ostensum est. Idem dico de mysterio Incarnationis, et vocationis Gentium. Hoc enim obscurè fuit revelatum Judaeis; clarè Christianis. Juxta illud Ephes. 5, v. 4-5-6: *Prout potestis legentes intelligere praevidentiam meam in mysterio Christi: quòd alius generacionibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est Sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu. Gentes esse colendas, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.*

Nota, in mysterio vocationis Gentium duò spectari posse: 1° Quòd Gentiles essent vocandi ad fidem Christi. 2° Quòd essent salvandi sine onere circumcisionis et legis Mosaicae. Prius fuit revelatum in veteri Testamento per Isaiam et alios prophetas. Posterius non item. Ex hæc parte, Apostoli habuerunt pleniorum cognitionem vocationis Gentium, quàm antiqui prophetae. De hoc mysterio dicam iterum cap. 15, de observantia legalibus, § 10. Itaque autem, cur mysteria fidei in novo Testamento sint clariora explicita, quàm in veteri, patet ex supra dictis, quia servi non tam perfecte sciunt et consilia et secreta patris-familias, quàm filii juxta illud Christi, Joan. 15, v. 15: *Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus.* At Judaei erant servi, nos filii: illi ex ancilla, nos ex libera, Galat. 4, v. 31. Ad hoc significandum, Moyses, cum loqueretur ad populum, faciem velabat. Nobis autem Christus revelatà facie locutus est, teste Aposto- 2 Cor. 5, v. 15.

Quæres, an Apostolus loquatur de fide veteris Testamenti cum, ait, Rom. 1, v. 17: *Justitia enim Dei in eo (Evangelio) revelatur ex fide in fidem?* Magni auctores affirmant, ut Origenes, Chrysostomus, et alii quos citat et sequitur Toletus in illum locum, et aiunt,

lume esse sensum: Ex obscurà fide veteris Testamenti in claram fidem novi Testamenti. Itaque juxta hos auctores, sententia Pauli sic est explicanda: *Non erubesco Evangelium: vultis enim Dei est, in salutem omni credenti, Judæo primùm, et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, etc.* Quasi dicat: Non erubesco predicare Evangelium, quia tametsi apparet vile (est enim *genitibus stultitia, Judæis scandalum*, 1 Cor. 1, v. 25), tamen habet vim et efficaciam conferendi salutem omni credenti, tam Gentili, quàm Judæo. Nam in Evangelio manifestatur nobis, quòd non aliter possimus salvi et justi esse, nisi per fidem: non jam amplius per fidem veteris Testamenti, sed per fidem evangelicam. Si ergo salvi esse volumus, transendum est ex fide Judæorum, quae credebant, Christum venturum, ad fidem evangelicam, quae creditur Christum jam venisse. Et sic mutandus est status fidei. Judaei quidem in veteri Testamento poterant salvari per fidem venturi Christi; sed jam per eam amplius salvari non possunt; sed necesse est ut, relicta sua fide, amplectantur fidem evangelicam, et credant Christum jam venisse. (Vide Riberam in cap. 2 Habac. v. 2.) Hinc iterum colligitur, quòd ante dixi, fidem evangelicam perfectiorem esse fide veteris Testamenti. Nam evangelica supponit Christum jam venisse, et omnia mysteria redemptionis impleta esse. Ad fides veteris Testamenti expectabat Christum adhuc venturum, et supponebat mysteria redemptionis nondum esse inchoata. Et ob hanc causam fit, ut fides veteris Testamenti aliquando non mereatur nomen fidei, sed tantum fides novi Testamenti, ut Gal. v. 5-25: *Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quae revelanda erat.*

CAPUT III.

DE SPE, PROMISSIONE ET ORATIONE.

Sicut fides duplex est: una divina, quae creditur Deo; altera humana, quae creditur homini: ita spes duplex est: una divina, quae speramus aliquid à Deo; alia humana, quae speramus aliquid ab homine. De divina hic agimus. Et quia, quae speramus à Deo, solent etiam promitti à Deo, et per orationem impetrari, agam simul de promissione et oratione. Idque hoc ordine: 1° Quid sit spes? 2° Quae bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo? 3° An etiam vita aeterna fuerit promissa à Deo? 4° An oratio fuerit necessaria ad impetrandum ejusmodi bona? 5° Quae fuerit formula orandi in veteri Testamento? 6° An in veteri Testamento liceret invocare Sanctos? 7° An liceret orare pro defunctis?

QUESTIO PRIMA. — *Quid sit spes?* — Respondeo: Est donum à Deo infusum, quò confirmatus homo, certum cum fiducia expectat ea bona quae à Deo promittuntur. Hic aliquid notanda sunt. 1. Quòd spei sit donum Dei, sicut fides. 2. Quòd actus sui spei sperare, seu expectare. 5. Quòd objectum spei sint bona à Deo promissa et ab eo obinda. In quo multum differt à fide. Nam fides versatur circa praeterita, praesentia, et futura. Creditur enim Christum natum esse, quòd

est præteritum: Christum sedere ad dexteram Patris, quod est præsens: Christum venturum ad iudicium, quod est futurum. At spes versatur tantum circa futura. Non enim speramus presentia, sed futura, quæ nondum habentur. (Rom. 8, v. 24.) Nec quæcumque futura, sed tantum bona; nec quæcumque bona, sed à Deo promissa et obtinenda. Unde sequitur, non esse actum spei theologica, seu divina, de quâ hic agimus, si spes te obtenturum aliquod bonum à principio vel imperatore; sed actum spei humanæ, quæ sepe vana est.

QUESTIO II. — *Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo?* — Respondo: Hæc tria principaliter. Primò, terra sancta, fœnus lacte et melle. (Gen. 12, v. 7. Et Exod. 13, v. 5. Et ibid. 35, v. 1. Et Deut. 19, v. 8.) Secundò, affluentia bonorum temporalium. (Levit. 26 per totum, et Deut. 28 per totum.) Tertio, Christus Salvator. (Deut. 18, v. 5.) Duo priora promittat Deus hæc conditione: si populus servaret precepta Dei: si in seculis, contraria mala ipsi minabatur. Hoc patet Deut. 19, v. 8-9: *Cum autem dilaverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est (si tamen custodieris mandata eius, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambulaveris in viis eius omni tempore).* Et Deut. 28, v. 1-2: *Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut factus atque custodias omnia mandata eius, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsum cunctis gentibus quæ versantur in terrâ: venient quæ super te universæ benedictiones istæ, et apprehendent te: si tamen præcepta eius audieris. Et Levit. 26, v. 3-4: *Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arboribus replebitur. Hinc factum est primò, ut nullus Israelitarum ex tot millibus, qui egressi erant ex Ægypto cum Moysè et Aaron, perveniret ad terram sanctam quam ipsi eam præmissa, nisi Caleb et Josue, quia omnes, præter hos duos, murmuraverant contra Deum. Num. 14, v. 27 et seq.: *Uxquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Querelis filiorum Israel audivi. Die ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine iacebitis cadavera vestra. Omnes, qui numerati estis à viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis terram super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, et Josue filium Nun. Et Num. 32, v. 10 et seq.: *Qui iratus juravit, dicens: Si videbant homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto à viginti annis et supra, terram, quam sub iuramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob: et noluerint sepâ me, præter Caleb filium Jephone Cenezæum, et Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam. Secundò, factum est ut illi, qui postea habitabant in terrâ sanctâ, quotiescumque desererent legem Dei, afflicti fuerint fame, bello et peste; et rursum, quotiescumque per veram penitentiam redirent ad Deum, haberent pa-****

cem, fertilitatem, et salubritatem. Legantur libri Iudicum et Regum.

QUESTIO III. — *An etiam vita æterna fuerit promissa in veteri Testamento?* — Respondo: Non fuit expressè promissa. Unde hoc est discrimen inter novum et vetus Testamentum, quod in veteri promittentur bona terrena et temporalia; in novo, celestia et æterna. In veteri dicebatur, Isaia 1, v. 19: *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comeditis.* In novo dicitur, Matth. 5, v. 5: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Hinc Aug. in Psal. 75: *Deus, inquit, se utriusque Testamenti voluit esse auctor, ut et terrena promitteret in veteri, et celestia in novo. Quæ causa? quia alia est conditio servorum, alia filiorum. Servi accipiunt temporalem mercedem à suis dominis, et sie dimittuntur. Filii succedunt in perpetuum hereditatem. Hoc insinuat Apostolus ad Gal. 4, v. 50, cum ait: *Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio libere.* Quod dixi de promissione, dicendum etiam est de oppositâ comminatione. In veteri Testamento minabatur Deus pomas et supplicia temporalia; in novo æterna. In veteri dicebat, Isaia 1, v. 20: *Si... me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.* In novo dicit, Matth. 5, v. 22...: *Qui autem dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.* Unde hoc discrimen? Ex disparitate servorum et filiorum, ut dicitur est. Servi qui malè se gerunt, minis et flagellis coerceri solent; filii, si degeneres sint, à potestate hereditate excluduntur.*

Objici potest illud Levit. 18, v. 5: *Custodie leges meas atque iudicia; quæ factus homo, vivet in eis....* Et Ezech. 20, v. 11: *Dedi eis præcepta mea, et iudicia mea ostendi eis; quæ faciens homo, vivet in eis.* Utroque loco promittit Deus vitam æternam servantibus legem. Respondo. Non promittit vitam æternam, ut aliqui putant, sed vitam longam, quietam et omnibus bonis affluentem in hoc mundo. Ita explicant magis auctores quos citabo. Et colligitur ex Apostolo 1, Rom. 10, v. 5-6, ubi allegans prius testimonium, sic ait: *Moyse enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in eâ. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, etc.* Hæc distinguit duplicem iustitiam: unam legalem seu Mosaicam, quæ consistit in observatione legis Mosaicæ; alteram fidel, quæ consistit in fide Christi per charitatem operante. De priori dicitur: *Homo qui fecerit iustitiam legis, vivet in eâ, id est, non incurret penam mortis, quæ transgressoribus legis posita est. De posteriori dicitur: *Si... in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.* (Rom. 10, v. 9.) Ita Theodoretus, Ambrosius, Anselmus, Toletus, Cornelius et alii in commentario illius loci. Et confirmatur primò ex eodem apost. Hebr. 8, v. 6, ubi expressè ait, novum Testamentum melioribus repositionibus sanctum esse, quam vetus. At hoc verum non esset, si in utroque promissa esset vita æterna. Secundò, ex aliis Scripturis veteris Testamenti, ubi Deus vitam temporalem promittit servantibus legem, et mortem temporalem non servantibus legem Exod. 20. 12:*

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram. Et cap. 21, v. 17: *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte morietur.* Et alibi sæpius.

QUESTIO IV. — *An oratio fuerit necessaria ad obtinendam id quod in veteri Testamento promittebatur?* — R.: Fuit necessaria, non quidem absolutè, sed quia Deus sepe non volebat dare quod promiserat, nisi per orationem ab eo peteretur. Idque propter duplicem hominum utilitatem. Una est, ut frequenter orando et impetrando, inquirerent majorem fiduciam recurrendi ad Deum. Altera, ut cognoscerent et profiterentur Deum esse bonorum omnium auctorem, et ab eo solo vera bona obtineri posse. Ita D. Thom. in 2-2, q. 85, art. 5, ad 5. Exemplo rem demonstrabo. Deus promiserat populo Judæorum pacem et tranquillitatem, et tamen non dabat nisi orantibus. Judic. 5, v. 9: *Clamaverat ad Dominum, qui suscitavit illis salvatorem, et liberavit eos.* Et cap. 6, v. 6 et seq.: *Humilitas est Israel valde in conspectu Madian: et clamavit ad Dominum, postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, etc.* Similiter promiserat, se missurum Messiam: et tamen propheta orabant, ut eum mitteret. Exod. 4, v. 15: *Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es.* Et Isaia 45, v. 8: *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant justum: aperiat terra, et germinet salvatorem.* Et cap. 64, v. 1: *Utinam dirumperes calos, et descenderes! Imò, quod amplius est, Daniel suis precibus impetravit ut civitas mitteretur, quam putabatur mittendus. Dan. 9, v. 25-24: *Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, etc. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummaretur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et delatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impletur visio et propheta, et ungatur Sanctus Sanctorum.**

QUESTIO V. — *Quæ fuerit formula orandi Deum in veteri Testamento?* — Respondo: Fuit longè diversa ab eâ formula quæ est in novo Testamento. Nam Judæi, cum Deum orabant, vocabant illum *Dominum*: nos ex mandato Christi, vocamus *Patrem*. Illi orabant ut servi: nos oramus ut filii. Illi dicebant cum Nehemia: *Quæso, Domine, Deus cæli, fortis, magne atque terribilis, fiant aures tuæ ascultantes, et oculi tui aperti, ut audias orationem servi tui, quam ego oro coram te hodie.* 2 Esd. 1, v. 5-6. Nos dicimus cum Christo: *Pater noster qui es in cælis.* Matth. 6, v. 9. Quo nomine sapissime nittur apostolus: ut Rom. 1, v. 7... *Gratia vobis et pax à Deo patre nostro.* Et Rom. 8, v. 15: *Non enim accepitis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater).* Et 2 Cor. 1, v. 5: *Pater misericordiarum.* Et alibi. Item Christus in Evangelio, Matth. 5, v. 16: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Et ibid., v. 44-45: *Diligite inimicos vestros... ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum orti facit super bonos et malos.* Et v. 48: *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est, etc.* Hinc sequitur primò,

verum esse, quod sæpè dixi, Judæos fuisse in statu servorum; nos autem in statu filiorum. Illos habuisse Deum pro Domino; nos pro Patre: illos accepisse mercedem temporalem; nos æternam: illos impetuisse fuisse ad serviendum; nos amorem. Secundò sequitur, nos esse fratres et coheredes Christi; illos non fuisse. Quod sæpè illud Rom. 8, v. 17: *Si autem filii et heredes: heredes quidem Dei: coheredes autem Christi.* Et Hebr. 2, v. 11, loquens de Christo ait: *Non confunditur fratres eos vocare.* Et ratio est, quia habemus eundem Patrem cum Christo.

Dices: Etiam in veteri Testamento Deus vocabatur Pater Judæorum; ut Isaia 65, v. 16: *Tu enim Pater noster, et Abraham nescivisti nos.* Et Jer. 51, v. 9... *Factus sum Israeli Pater, et Ephraim primogenitus meus est.* Ergo ex hæc parte, nullum esse discrimen inter Judæos et Christianos; nec inter vetus ac novum Testamentum. Respondo: Magnum est discrimen. Primò, ex parte legis seu præcepti. Nam Judæi secundum legem Mosaicam, non utebantur nomine Patris, quod orabant Deum, sed nomine Domini, ut dicitur est. At Christiani, secundum legem evangelicam, jubentur usurpare nomen Patris: jubentur enim sic orare: *Pater noster, qui es in cælis.* Secundò, ex parte consuetudinis. Nam in veteri Testamento non erat consuetudo, ut vel sacerdotes, vel populus Deum appellaret Patrem: solum propheta aliquando id fecerunt extraordinariè; et quidem duplici sensu: Primò, prociendo fore, ut Deus, qui tunc erat Dominus Judæorum, futurus esset Pater Christianorum; sic intelligendum est illud Jerem. loco citato: *Factus sum Israeli Pater, et Ephraim primogenitus meus est.* Q. d. In novo Testamento, quando Judæi convertentur ad fidem christianam, tunc ero Pater Israelis et Ephraim. Et sic explicat apost. 2 Cor. 6, v. 18, citans testimonium Jerem. his verbis: *... Ero vobis in Patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus.* Ubi ille dicitur, *ero et eritis*, denotant tempus novi Testamenti. Porrò per nomen Israelis possunt intelligi Judæi, qui erant convertendi ex tribu Juda et Benjamin: et per nomen Ephraim, qui erant convertendi ex decem tribubus, quales fuerunt Petrus, Andreas, Philippus, Nathanael. Secundò, insinandum, Deum non quidem vocatum fuisse Patrem Judæorum, potissime tamen vocari, si servasset legem à Deo præscriptam. Sic intelligendum est illud Isaia 1, v. 2: *Filius enim tri et exalavit: ipsi autem speraverunt me.* Et Malach. 1, v. 6: *Filius honorat patrem, et servus dominum suum. Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? Et alia similia. Vide D. Aug. lib. 2 de Serm. Dom. cap. 4, ubi hæc omnia prosequitur.*

Hæc notandum est, Deum triplici titulo posse appellari Patrem: Primò, titulo creationis et conservacionis. Sic omnium creaturatum potest dici Pater. Et sic vocatur Pater pluvie. (Job. 58, v. 28.) Secundò, titulo redempcionis. Tertio, titulo regenerationis et adoptionis. Utroque titulo vocatur Pater justorum novi Testamenti, juxta illud Joan. 1, v. 12: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.*

Quæres, quare in veteri Testamento vocatus sit Deus deorum? Ut Ps. 49, v. 1: *Deus deorum Dominus locutus est*. Ps. 135, v. 2: *Confitemini Deo deorum*. Et Dan. 11, v. 36: *Adversus Deum deorum loquetur magnifica*. Resp.: Illa phæras duplîter usurpavit in Scripturis. Primò à Judæis, quia agnoscebant unum Deum. Et tunc sensus est: *Deus deorum*, id est, Deus noster, qui est solus Deus. Vel Deus noster, qui non solum est supra homines, sed etiam supra deos Gentilium, qui sunt falsi dîi. Et sic intelliguntur testimonia citata. Deum sensus aliis verbis exprimitur, Psal. 154, v. 5: *Ego cognovi quòd magnus est Dominus, et Deus noster vix omnibus diis*. Secundo, ab infidelibus, qui agnoscebant plures deos. Et tunc sensus est, *Deus deorum*, id est, præcipuus inter deos. Et sic videtur intellexisse Nabuchodonosor rex, cum dixit Danieli: *Verè Deus vester Deus deorum est*. (Dan. 2, v. 47.) Vide Maldonatum in illum locum.

QUESTIO VI.—*An in veteri Testamento usitatum fuerit invocare Sanctos?—* Respondeo: Usitatum fuit invocare sanctos Angelos, non tamen sanctos homines qui ex hæc vitæ decesserant. Prior pars probatur ex variis Scripturæ testimoniis. Primò, ex illo Gen. 48, v. 15-16: *Deus, in cujus conspectu ambulaverunt patres mei Abraham et Isaac: Deus, qui pascit me ab adolescentiâ meâ usque in præsentem diem: Angelus, qui eruit me de concubis matris, benedixit pueris isis. Ubi Jacob patriarcha, primò quidem invocat Deum; deinde Angelum custodem, petens ab utroque benedictionem pro filiis Josephi, nempe pro Ephraim et Manasse. Secundo, ex illo Job. 5, v. 4: *Voca ergò, si est tibi qui respondeat, et ad aliquem Sanctorum convertere*. Ubi nomine Sanctorum intelligit Angelos, ut exponit Aug. in annotat. in Job. Bellarm. lib. de Sanctis, cap. 10. Emmanuel Sà in Notationibus. Similis est modus loquendi, Job. cap. 15, v. 15: *Eecce inter Sanctos ejus* (id est, inter Angelos) *namque immutabilis*. Est igitur hic sensus: *Convertere ad aliquem Sanctorum*, id est, recurre ad aliquem Angelum, qui causam tuam defendat apud Deum. Et hoc fecit Job, ut patebit ex sequenti testimonio. Tertio ex illo Job. 19, v. 21: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*. Ubi Job, sicut illi suavis erat, invocavit amicos suos, id est, Angelos: ut auctores citati interpretantur. Et colligitur ibid. ex capite 35, v. 25-24: *Si fuerit pro eo Angelus loquens, unus de millibus, ut ammittat hominis equitatem, miseretur ejus, et dicit: Libera eam, ut non descendat in corruptionem: inveni in quo ei propitius*. Sensus est: Si aliquis Angelorum (quos invocavit Job, dicendo: *Miseremini mei*) intercesserit pro eo apud Deum, futurum est, ut Deus miseretur Job propter ejusmodi intercessionem, et dicat Angelo intercessori: *Libera eum*, etc. Posterior pars probatur: quia usquàm legimus in veteri Testamento, quòd aliquis directè invocaverit sanctos patriarchas aut prophetas, qui ex hæc vitæ decesserant.*

Dices: Moyses invocavit sanctos patriarchas, Exod. 32, v. 13: *Recordare Abraham, Isaac et Jacob, servo-*

rum tuorum. Respondeo: Hæc tria distinguenda sunt.

Primò, directè invocare Sanctos, dicendo: *Sancte Abraham, ora pro me*; hoc nunquàm factum est in veteri Testamento. Secundo, directè orare Deum, ut sit nobis propitius, propter merita sanctorum; hoc factum est in veteri Testamento: nam Salomon oravit Deum, petendo ab illo subsidium, propter merita patris sui David, jam defuncti, ut Ps. 151, v. 1: *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus*. Et infra, v. 10: *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui, id est, propter fidele obsequium quod tibi præstitit Pater meus, cum in hæc vitæ mortali esset, rogo te, ne confundas faciem meam, qui loco Patris mei unctus sum in regem*. Tertio, directè orare Deum ut sit nobis propitius, propter pactum cum Sanctis initum; hoc etiam factum est in veteri Testamento, loco Exod. supra cit.: *Recordare Abraham, Isaac et Jacob, servorum tuorum, quibus jurasti per tenetipium dicens: Multiplicabo semen vestrum, sicut stellas cæli, et universam terram, de qua locutus sum, dabo seminî vestro, et possidebitis eam semper*. Hinc sequitur, quæ sit differentia inter veteris et novum Testamentum quod attinet ad invocationem Sanctorum. Nam tametsi veteres soliti sunt invocare Angelos, sicut nos facimus, non tamen soliti sunt directè invocare alios Sanctos, sicut nos facimus. Non enim dicebant: *Sancte Abraham, ora pro nobis*, sicut nos dicimus: *Sancte Petre, ora pro nobis*. Ratio est, quia Sancti in veteri Testamento non erant in cælo nec in celesti gloriâ, sed in loco subterraneo, quasi in carcere inclusi (1 Petr. 3, v. 19), ac proinde non poterant ordinari ac infallibiliter cognoscere viventium preces et invocationes. At Sancti in novo Testamento sunt in cælo, ubi clarè vident divinam essentiam, et in eâ, tanquam in vivo speculo, nostras necessitates et orationes intrantur. Undè D. Greg. lib. 4 Dial., cap. 55, de illis sic scribit: *Quid est, quòd tibi nascuntur, ubi scientiam omnia sciunt? De quo plura dixi in opusculo de invocatione Sanctorum*.

QUESTIO VII.—*An in veteri Testamento usitatum fuerit orare pro defunctis?—* Resp.: Fuit usitatum, ut colligitur ex lib. 2 Machab., cap. 12, v. 42 et seq., ubi Judas Machabæus curavit offerri sacrificium pro mortuis. Textus sic habet: *At verò fortissimus Judas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt. Et factâ collatione, undecim millia drachmas argenti misit Jerusalem offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bonè et religiose de resurrectione cogitans. (Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis.) Et quia considerabat quòd hi, qui eum pietate dormitionem acciperent, optimam haberent repositionem gratiam. Sancta ergò et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur. Ubi tria notanda sunt. 1. Quòd Judas curaverit orari pro mortuis. 2. Quòd id fecerit ad exsolvendum illorum peccata. 3. Quòd laudabiliter fecerit.*

Dices 1°: Libri Machabæorum non sunt canonici, quia

non habentur in canone Judæorum.—Resp. Sunt canonici, ut docet Innocentius, Augustinus, et alii passim, quos citavi cap. 1, q. 1. Nec obstat, quòd non sint positi in canone Judæorum: quia ille canon factus est antequàm libri Machabæorum conscriberentur. Non ergo mirum est, si in illo canone non habeantur. Hæbentur tamen in canone christianorum, ut patet ex auctoribus citatis. Undè Aug. lib. 18 de Civ. Dei, cap. 56: *Machabæorum libros, non Judæi, sed Ecclesia pro canonicis habet*. Dices 2°: Etiam constet Judam Machabæum curasse offerri sacrificium pro mortuis, non idè sequitur legitime id factum esse. Nam multa narrantur in Scripturâ, quæ non legitime facta sunt.—Respondeo. Sicut constat Machabæum id fecisse, sic etiam constat laudabiliter fecisse. Quod tripliciter probò. 1° Ex verbis Scripturæ: *Sancta ergò et salubris est cogitatio pro defunctis exorare*. 2° Ex consensu totius Ecclesie catholicæ, quæ imitatur factum Judæ. 3° Ex personâ ipsius Judæ. Fuit enim vir laudatissimus, et tante auctoritatis apud Judæos, ut instituerit festum Encæniorum (lib. 4 Machab. 4, v. 59), quòd adhuc tempore Christi publicè celebrabatur, et ab ipso Christo fuit coonestatum. (Joan. 10, v. 22.) Dices 3°: Illi pro quibus Judas curavit offerri sacrificium, erant sacrilegi, quia furati erant donaria idolorum, quod aperte pugnat cum ipsorum lege, Deut. c. 7, v. 25-26: *Sculptilia eorum igne combures; non concupiscas argentum et aurum, de quibus facta sunt, neque assumes eis tibi quidquam: ne offendas; propterea, quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferas quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est*. Undè constat, mortuos fuisse in peccato mortali. At peccatum mortale non tollitur post hæc vitam.—Respondeo: Hic aliqua certa sunt, aliqua incerta. 1° Certum est, eos de quibus agitur, contra legem peccasse, sive mortaliter, sive venialiter. 2° Peccatum mortale, quoad culpam, non tolli post hæc vitam. 3° Si ergo aliqui ex illis mortui sint in peccato mortali, non profuisse illis sacrificium. 4° Si autem verè doluerint de peccato antè mortem, profuisse, non ad tollendam culpam, quam suppono pro contritionem sublatam esse, sed ad poenam temporalem expiandam. Hæc incerta. 1° An omnes peccaverint mortaliter in illo facto; quia poterant aliqui excusari à peccato mortali vel propter parvitatem materie, quam abstulerant, vel ex aliquo alio capite. 2° An omnes qui peccarunt mortaliter, mortui sint in peccato mortali; quia aliqui fortè habuerunt veram contritionem antè mortem. Si ergo aliqui vel non peccaverint mortaliter, vel certè doluerint de peccato mortali, rectè pro illis sacrificium oblatum est. Et quamvis Judas Machabæus id certò non sciverit, fecit tamen laudabiliter, pro omnibus sacrificium offerendo. Sicut etiam nos, quando oramus pro absentibus, sæpè nescimus in quo statu illi sint: an scilicet viventes, an mortui; bonè, an malè dispositi, digni, an indigni; prædestinati, an reprobi: et tamen non malè facimus, pro illis orando. Habemus similia exempla in Scripturis. Certè Stephanus cum oraret pro lapidantibus, non sciebat in quo statu quisque illorum esset: an scilicet

ex eorum numero, quibus profutura esset oratio, sicut profuit Saulo: an ex aliorum numero, quibus profutura non esset, cujusmodi erant plerique Pharisei. Et tamen pro omnibus sine exceptione oravit: *Nestatus illis hoc peccatum*. An idè eratio illius culpanda? absit. Similiter apostolus Paulus, dum Romæ esset in vinculis, scribebat Ephesiis et Colossensibus, ut instanter et omni tempore pro ipso orarent. (Ephes. 6, v. 19. Colos. 4, v. 5.) Nec dubium est, quid id fecerint. Et tamen, dum postea, elapso temporis intervallo, pro absente orarent, meritò poterant dubitare, in quo statu ipse tunc esset: an adhuc Romæ teneretur in vinculis, an capite jam plexus, aut aliò ablegatus esset. An idè non rectè orarunt? Idem ergo judicium est de Judâ Machabæo. Nescierit sanè in quo statu mortui essent illi pro quibus sacrificium offerrebat: non idè malè fecisse putandus est.

CAPUT IV.

DE CHARITATE ET PRECEPTIS CHARITATIS.

Duplex est charitas. Una naturalis, quæ diligitur Deum et proximum secundum dictamen luminis nature. Altera supernaturalis, quæ diligitur Deum et proximum secundum dictamen luminis fidei. Prior potest esse in ethnicis; posterior tantum in fidelibus. Hic agimus de posteriori. Et quæritur 1°: Quid sit charitas? 2° An in veteri Testamento fuerint duo præcepta charitatis: utrum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo proximo sicut seipsum? 3° An prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hæc vitâ? 4° An posterius præceptum de diligendo proximo, intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico? 5° Quid sit diligere proximum sicut seipsum?

QUESTIO PRIMA.—*Quid sit charitas?—* Respondeo: Charitas est virtus à Deo infusa, quæ Deus diligitur propter se, et proximus propter Deum. Hæc partim convenit cum fide et spe, partim discrepat. In eo convenit, quòd sit supernaturalis et à Deo infusa, sicut fides et spes: in eo discrepat, quòd sit perfectior fide et spe: juxta illud 1 Corinth. 13, v. 15: *Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc; major autem harum est charitas*. Est autem ex dupliç capite perfectior. Primò, quia fides et spes, sicut etiam alie virtutes, nihil presumt sine charitate; prolixe ostendit Apostolus loco citato. Et hoc sensus docent theologî cum D. Thomâ 2, 2, q. 25, art. 8, charitatem esse formam, animam, et vitam aliarum virtutum. Nam sicut corpus humanum habet omnem vim et valorem operandi ab animâ, quæ est vita et forma corporis, sic alie virtutes habent omnem vim ac valorem merendi à charitate. Undè August. lib. 15, de sancta Trinitate, cap. 18: *Ipsam fidem non facti utilem, nisi charitas*. Sine charitate quippe fides potest quidem esse, sed non in processu. Secundo, quia fides et spes includunt quendam imperfectionem: Fides quidem, obscuritatem; spes verò, dilationem boni, quod speratur. At charitas nullam includit imperfectionem. Hinc infert apostolus, fidem, et spem, quia imperfecta sunt, non manere in beatis in cælo;